

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
TEORINĖS PSICHOLOGIJOS KATEDRA

Eglė Mockaitytė

**PAAUGLIŲ KŪRYBIŠKUMO, AKADEMINIO SAŽININGUMO IR
TAMSIOSIOS TRIADOS ASMENYBĖS BRUOŽŲ SAŠAJA**

Magistro baigiamasis darbas

Mokyklinės psichologijos studijų programa, valstybinis kodas 621S18003

Psichologijos studijų kryptis

Vadovė dr. Jurga Misiūnienė _____
(Parašas) (Data)

Apginta prof. dr. Jonas Ruškus _____
(Parašas) (Data)

Kaunas, 2015

TURINYS

SANTRAUKA.....	4
SUMMARY.....	5
SAVOKŲ ŽODYNAS.....	6
ĮVADAS.....	7
1. LITERATŪROS ANALIZĖ.....	8
1.1. Kūrybiškumas psichologijoje.....	8
1.1.1. Kūrybiškumo apibrėžimas.....	8
1.1.2. Guilford intelekto struktūros modelio įtaka kūrybiškumo apibrėžimui.....	9
1.1.3. Tamsioji kūrybiškumo pusė.....	12
1.1.4. Kūrybiškumas ir sąžiningumas.....	13
1.1.5. Akademiniis sąžiningumas.....	15
1.1.6. Akademiniio sąžiningumo ir kūrybiškumo ryšys.....	16
1.2. Tamsioji triada.....	17
1.2.1. Makiaveliškumas.....	18
1.2.2. Narciziškumas.....	20
1.2.3. Psichopatiškumas.....	21
1.3. Tamsiosios riados ir kūrybiškumo ryšys.....	22
1.3.1. Makiaveliškumas ir akademinis sąžiningumas.....	23
1.3.2. Narciziškumas ir akademinis sąžiningumas.....	24
1.3.3. Psichopatiškumas ir akademinis sąžiningumas.....	27
2. KŪRYBIŠKUMO, TAMSIOSIOS TRIADOS ASMENYBĖS BRUOŽŲ IR AKADEMINIO SAŽININGUMO SAŠAJŲ TYRIMAS.....	28
2.1. Tyrimo tikslas, uždaviniai, hipotezės.....	28
2.2. Tyrimo eiga.....	29
2.3. Tyrimo rezultatai.....	32
2.3.1. Aprašomoji statistika.....	33
2.3.2. Multifaktorinio kūrybiškumo įvertinimo instrumento EMUC patikimumas.....	34
2.3.3. Trumpojo tamsiosios triados instrumento SD3 patikimumas.....	37
2.3.4. Tiriamų reiškinių tarpusavio koreliacija.....	37
2.3.5. Tamsiosios triados komponentų ir kūrybiškumo įtaka akademiniam sąžiningumui.....	38
2.3.6. Kūrybiškumo ir akademiniio sąžiningumo modelis.....	40
2.3.6.1. Duomenų tinkamumo analizė.....	40
2.3.6.2. Kūrybiškumo ir akademiniio sąžiningumo modelio duomenys ir rezultatai.....	41

3. TYRIMO REZULTATŲ APTARIMAS.....	44
4. IŠVADOS.....	48
5. REKOMENDACIJOS.....	48
NAUDOTA LITERATŪRA.....	49

SANTRAUKA

Eglė Mockaitytė. Paauglių kūrybiškumo, akademinio sąžiningumo ir tamsiosios triados asmenybės bruožų sąsaja: psichologijos magistro darbas / Mokslinis vadovas dr. J. Misiūnienė. Vytauto Didžiojo Universitetas. Socialinių mokslų fakultetas. Teorinės psichologijos katedra. - Kaunas, 2015. – [Rankraštis]. Saugomas VDU bibliotekoje.

Raktiniai žodžiai: akademinis sąžiningumas, kūrybiškumas, makiaveliškas, narciziškumas, piktavališkas kūrybiškumas, psichopatiškumas, tamsioji triada

Tyrimo tikslas - ištirti ryšį tarp paauglių kūrybiškumo, tamsiosios triados komponentų pasireiškimo, bei akademinio sąžiningumo lygio.

Tyrimo dalyvavo 198 vienos Kauno miesto gimnazijos 15-17 metų amžiaus moksleiviai (88 vaikinai, 98 merginos, 12 lyties nenurodė).

Tiriamųjų kūrybiškumas buvo matuojamas Multifaktorinio kūrybiškumo įvertinimo instrumentu EMUC, matuojančiu vizualinio ir praktinio kūrybiškumo lygį, tamsiosios triados asmenybės bruožų išreikštumas matuotas Trumpuoju tamsiosios triados instrumentu SD3, akademinio sąžiningumo lygis vertintas prašant pažymėti nesąžiningo akademinio elgesio ruošiant namų darbus bei rašant kontrolinius darbus dažnumą.

Tyrimo rezultatai parodė, kad tamsiosios triados asmenybės bruožai makiaveliškas ir psichopatiškumas, taip pat ir akademinis nesąžiningumas atliekant namų darbus, labiau išreikšti vaikinų imtyje, tuo tarpu merginų imtyje atskleistas reikšmingai aukštesnis kūrybiškumo lygis. Rezultatai parodė, jog kūrybiškumo lygis nėra susijęs su akademinio sąžiningumo lygiu, o taip pat su tamsiosios triados asmenybės bruožų lygiu. Statistiškai reikšmingas neigiamas ryšys aptiktas tarp tamsiosios triados komponentų makiaveliškumo ir psichopatiškumo bei akademinio sąžiningumo ruošiant namų darbus: didėjant šių asmenybės bruožų išreikštumui, akademinio sąžiningumo lygis krenta. Hipotezių tikrinimui panaudojus kelių analizės metodą, reikšmingas akademinio sąžiningumo prediktorius išliko tik makiaveliškumo konstruktas.

SUMMARY

Eglė Mockaitytė. The link between creativity, academic honesty, and the Dark Triad personality traits in adolescents: Master thesis in psychology / scientific advisor prof. J. Misiūnienė. Kaunas: Vytautas Magnus University, 2015. [Manuscript]. Kept in the library of Vytautas Magnus University.

Key words: academic honesty, creativity, machiavellianism, narcissism, malevolent creativity, psychopathy, Dark Triad

The aim of the study was to assess the link between the level of creativity, academic honesty and the levels of Dark Triad personality traits in adolescents.

198 students, aged 15 to 17, of one of Kaunas city's schools participated in the research. 88 participants were male, 98 female and 12 participants have not stated their gender.

The level of creativity was measured using Multifactorial Creativity Assessment instrument EMUC, which measures levels of visual and applied creativity; the Dark Triad personality traits were measured using the Short Dark Triad questionnaire SD3; the level of academic honesty was measured with two academic honesty questions where participants were asked to evaluate the frequency of cheating while doing their homework and while taking tests in class.

The results showed that two of the Dark Triad personality traits – machiavellianism and psychopathy – and academic dishonesty while doing homework, were more expressed in boys sample while girls appeared to be more creative. Results also showed that the level of creativity is not linked to the level of academic honesty nor the levels of Dark Triad personality traits. A significant connection was discovered between machiavellianism, psychopathy, and academic honesty: academic honesty drops when the levels of said personality traits rises. Meanwhile Path Analysis showed that the only significant predictor of academic honesty is the machiavellianism construct.

SĄVOKŲ ŽODYNAS

Akademinis nesąžiningumas – priimtų taisyklių nesilaikymas akademinėje aplinkoje: nusirašinėjimas, plagjavimas, draudžiamos medžiagos naudojimas ir t.t. (Faucher, 2009)

Kūrybiškumas – gebėjimas, pasitelkiant jau turimas žinias ir įgūdžius, kurti naujus problemų sprendimo modelius, naujas idėjas, produktus (Guilford, 1950; Mumford, 2003).

Makiaveliškumas – skirtingu lygiu visiems individams būdinga asmenybės savybė, apibrėžiama polinkiu manipuliuoti kitais, siekti tikslų neatsižvelgiant į kitų žmonių interesus, cinišku požiūriu į žmones ir pasaulį (Forsyth ir kt., 2012; Wai, Tiliopoulos, 2006).

Narciziškumas (neklinikinis) – skirtingu lygiu visiems individams būdinga asmenybės savybė, apibrėžiama savęs aukštinimu, žavėjimusi savimi, įsitikinimu, jog yra nusipelnęta pagarbos ir pripažinimo, didingumu, fantazijomis susijusiomis su jėga ir kitų kontrole (Forsyth ir kt., 2012; Paulhus, Jones, 2013).

Piktavališkas kūrybiškumas – neigiamas, amoralus, socialiai nepriimtinas kūrybiškumas, kurio tikslas - pakenkti kitam (Cropley, Kaufman, 2008; 2010; Beaussart, 2012)

Psichopatiškumas (neklinikinis) - skirtingu lygiu visiems individams būdinga asmenybės savybė, apibrėžiama manipuliatyvumu, žemu empatiškumu, žemais gailėjimosi, kaltės jausmais, greitos naudos siekimu, aštrių pojūčių siekimu, nepastoviu gyvenimo būdu (Paulhus, Williams, 2002).

Tamsioji Triada – trys tarpusavyje glaudžiai susijusios neigiamos asmenybės savybės: makiaveliškumas, narciziškumas ir psichopatiškumas (Paulhus, Williams, 2002).

IVADAS

Kūrybiškumas, nors psichologų ir yra tyrinėjamas jau daug metų, vis dar kelia įvairių klausimų. Diskutuojama, kokia yra kūrybiška asmenybė, nuo kokių faktorių priklauso, ar asmuo bus kūrybiškas, kokią įtaką kūrybiškumui daro lytis, amžius, socialinė aplinka, psichologiniai aspektai ir t.t. Kai kurie tyrėjai kūrybiškumą sieja netgi su ligomis – teigiama, jog kūrybiškumas gali būti glaudžiai susijęs su šizofrenija ar kitais psichikos sutrikimais, tokios teorijos gali būti atrandamos ne tik mokslinėje literatūroje, bet dar dažniau populariojoje spaudoje ar medijose: kine, literatūroje ir pan. Nėra vieningo atsakymo, ar „piktojo genijaus“ portretas, vaizduojamas įvairiuose šaltiniuose, turi realų mokslinį pagrindą: tyrimų rezultatai yra patys įvairiausi – nuo visiško to paneigimo iki teoriją patvirtinančių tyrimų. Šiame darbe bus siekiama įsijungti į šią diskusiją, bandant patikrinti prielaidą, jog kūrybiškumas siejasi su neigiamomis asmens savybėmis, šiuo atveju – tamsiosios triados komponentais makiaveliškumu, narciziškumu bei psichopatiškumu.

Žemesniu ar aukštesniu minėtųjų savybių lygiu, anot tyrėjų, pasižymi kiekvienas žmogus. Nors makiaveliškumas, narciziškumas bei psichopatiškumas šiame kontekste nėra klinikiniai sutrikimai, tačiau aukštas jų lygis apsunkina asmens prosocialumą, santykiai su aplinkiniais tampa komplikuoti, kartais netgi disfunkciniai. Asmenims, pasižymintiems aukštu minėtųjų savybių lygiu, reikalingas prosocialių įgūdžių ugdymas, naujų elgesio modelių, kurie būtų socialiai priimtini, formavimas. Jei minėtasis ryšys tarp kūrybiškumo ir tamsiosios triados komponentų būtų patvirtintas, galima būtų rekomenduoti psichologams, dirbantiems su aukštu šių komponentų lygiu pasižyminčiais asmenimis, pasitelkti kūrybiškesnę veiklą, pvz. įvairias meno terapijų rūšis: tokia terapija kūrybiškai asmenybei būtų veiksmingesnė dėl savo patrauklumo. Lygiagrečiai, atsižvelgiant į šį ryšį, būtų tikslinga dirbti su tokiais asmenimis, kad jų kūrybiškumas neįgautų tamsaus, piktavališko atspalvio, kuris taip pat aptariamas šiame darbe.

Analizuojant mokslinę literatūrą bei atliktus tyrimus, siekiama parodyti ryšį tarp minėtųjų komponentų bei iškelti pagrįstas hipotezes apie teigiamą kūrybiškumo, akademinio nesąžiningumo ir tamsiosios triados komponentų tarpusavio ryšį. Tai daroma analizuojant kūrybiškumo konstrukta bei rečiau literatūroje sutinkamą kūrybiškumo atmainą – piktavališką kūrybiškumą bei šiame kontekste ypač aktualų tokio kūrybiškumo pasireiškimą – akademinį nesąžiningumą, o taip pat detaliai aptariamas tamsiosios triados konstruktas bei jos komponentai: makiaveliškumas, narciziškumas bei psichopatiškumas, analizuojama, kokiais būdais pasireiškia šie asmenybės bruožai ir kokią įtaką tas pasireiškimas gali turėti asmens socialiniam gyvenimui, jo pasirinkimams bei elgesiui akademiniam kontekste. Pagrindinis šio darbo tikslas – atskleisti ryšį tarp kūrybiškumo, tamsiosios triados komponentų lygio bei akademinio sąžiningumo.

1. LITERATŪROS ANALIZĖ

1.1. Kūrybiškumas psichologijoje

Šiame skyriuje siekiama atskleisti, kaip yra apibrėžiamas kūrybiškumas, pasitelkiant įvairių psichologijos mokyklų atstovų kūrybiškumo apibūdinimus bei didelę įtaką kūrybiškumo apibrėžimui bei jo tyrimams padariusio psichologo Guilford intelekto struktūros modelį, o taip pat dėmesys skiriamas rečiau literatūroje minimai tamsiajai kūrybiškumo pusei, kuri šiuolaikinėje literatūroje vis dažniau įgauna piktavališko (*angl. malevolent*) kūrybiškumo pavadinimą, bei tokios kūrybiškumo pasireiškimo rūšies formoms, aktualioms šiame darbe.

1.1.1. Kūrybiškumo apibrėžimas

Neįmanoma išskirti vieno - esama pačių įvairiausių kūrybiškumo apibrėžimų, kuriuos per kelis dešimtmečius pasiūlė įvairių psichologijos mokyklų atstovai. Toliau bus pateikiamos autorių mintys apie kūrybiškumą, cituojamos Selby ir kolegų (2005).

Apie kūrybiškumą, nors ir nebuvo išvystęs teorijos, kalbėjo dar pats psichoanalizės tėvas Freud (1908/1959). Jo teigimu, kūrybinį procesą reikėtų matyti kaip sublimaciją: naujo produkto sukūrimas yra ne kas kita, kaip žmogaus tamsiųjų, Id, impulsų pavertimas į kažką socialiai priimtino. Kiti psichoanalizės atstovai savo teorijose taip pat svarstė, kas yra kūrybiškumas ir ką jis reiškia žmogui: Lee (1940), kaip ir Freud, neatitolo nuo Id: autoriaus teigimu, žmogus kuria siekdamas numalšinti, užgniaužti kylančius destruktivius, griaušančius instinktus. Kris (1952) manė, jog kūryba leidžia pasiekti sąmonės energiją. Jungas (1923) laikė, jog žmogus kuria skatinamas archetipų, kurdamas jis įprasmina, perteikia žmonijos sukauptas kolektyvines žinias. Rank (1932/1960) teigė, kad kūryba - tai konfliktas, kylantis tarp fantazijos ir realybės, kuris gali būti laikomas idealia būseną, skatinančia kognityvinį žmogaus augimą. Arieti (1970) nenutolo nuo Rank pasiūlyto fantazijos ir realybės santykio: autorius matė kūrybą kaip fantazijos ir logikos susivienijimą.

Pozityviosios psichologijos atstovai nutolo nuo tamsiųjų žmogaus instinktų ir kūrybiškumą įvardino kaip pozityvesnę reiškinį. Csikszentmihalyi (1996) įvardino kūrybą kaip harmoningą procesą, leidžiantį pakilti kūrėjui virš kasdienių potyrių. Sinnott (1959) manė, jog kūrybiškumas tai natūrali jėga, žmogaus sąmonė yra natūraliai kūrybiška ir skatina sąmonę veikti, iš kur ir atsiranda nauji, kūrybiniai produktai. Humanistai Maslow (1968) ir White (1959) teigė, kad kūryba tai savirealizacija, aukščiausio lygio pasiekimas, transcendentinis potyris. Rogers (1954)

apibrėžime taip pat jaučiama aukščiausių žmogaus poreikių įtaka: autorius manė, jog kūryba kyla iš laisvės ir saugumo jausmo.

Čia išvardinti dešimt požiūrių, o jų yra ir daugiau, kone kiekvienas autorius vis kitaip, savaip įvardino, kas gi yra kūrybiškumas. Matyti, jog kiekvienos mokyklos atstovai įvardino vis kitokius „motyvus“, kodėl žmogus kuria, pradedant nuo tamsių, su destruktiviais impulsais susijusių motyvų ir baigiant humanistiniais, su savirealizacija ir dvasine pilnatve susijusiais motyvais. Bet kokių atveju, kūrybiškumą autoriai mini kaip būtiną ir neatsiejamą nuo žmogaus egzistavimo (Richards, 2007; Rogers, 1961; cit. Kaufman ir kt., 2012).

1.1.2. Guilford intelekto struktūros modelio įtaka kūrybiškumo apibrėžimui

Milžinišką įnašą į kūrybiškumo sampratos formavimąsi padarė Guilford, plėsdamas Thurstone intelekto modelį. Guilford (1950) teigė, jog intelektas – tai visuma gebėjimų ir funkcijų, naudojamų informacijos apdorojimui ir taikymui. Autoriaus sudarytas intelekto struktūros modelis susidėjo iš trijų pagrindinių intelektualinės veiklos aspektų, kuriuos autorius dar išsmulkino į smulkesnes dalis:

1. *Intelektualinės operacijos.* Šis aspektas aiškina, kaip yra naudojama turima informacija. Išskiriamos keturios šių operacijų formos:

a) *Žinojimas.* Žinojimas apima informacijos turėjimą, struktūravimą, kodavimą. Kitaip šią formą autorius vadina kognicija.

b) *Atsiminimas.* Turima informacija yra laikoma „saugyklose“, iki jos prireikiant. Būtent informacijos atgaminimas, ištraukimas iš „saugyklų“ yra atsiminimas. Atsiminimas glaudžiai siejamas su kitomis dvejomis intelektualinių operacijų formomis divergentiniu produktyvumu ir konvergentiniu produktyvumu.

c) *Divergentinis produktyvumas.* Įvairių idėjų, problemos sprendimų, loginių alternatyvų generavimas. Siejamas su atsiminimu, nes naujoms idėjoms, alternatyvoms kurti reikalinga atgaminti, t.y. iš „Saugyklos“ ištraukti jau turimą informaciją.

d) *Konvergentinis produktyvumas.* Tai fokusuota, vieno konkretaus reikalingo sprendimo, atsakymo paieška, tarpusavyje susiejant įvairią turimą informaciją. Guilford teigia, jog divergentinis ir konvergentinis produktyvumas/mąstymas yra glaudžiai susiję ne tik su atsiminimu, bet ir tarpusavyje.

e) *Įvertinimas.* Visa informacija, prieš ją naudojant, turi būti pasverta, t.y. įvertintas jos tinkamumas, pritaikomumas, adekvatumas turimam kontekstui.

2. *Turinio rūšys*. Turima informacija skiriasi savo pobūdžiu, forma. Turinio rūšys apibūdina šį aspektą:

a) *Konkrety informacija*. Ši informacija susijusi su žmogaus pojūčiais, suvokiama iš karto, atėjus impulsui. Tokia konkrety informacija gali būti vaizdinė arba garsinė (tačiau ne verbalinė).

b) *Semantinė informacija*. Informacija, susijusi su kalba, žodžiais.

c) *Simbolinė informacija*. Siejama su ženklais, simboliais, raidėmis, skaičiais ir t.t.

d) *Elgesio informacija*. Siejama su savo arba kito elgesio, poelgių suvokimu.

3. *Informacijos produktai*. Informacija yra struktūruojama į produktus, kurių, pasak Guilford, esama šešių:

a) *Elementas*. Smulčiausias produktas, informacinis vienetas. Elementą galima naudoti vieną, galima jais ir manipuliuoti: formuoti, grupuoti, keisti.

b) *Klasė*. Gaunama susiejus, sugrupavus tarpusavyje panašius elementus.

c) *Implikacija*. Elementų susiejimas ne pagal jų panašumą, o loginiais ryšiais „jeigu..., tai...“ (pvz. debesys ir lietus).

d) *Santykiai*. Ryšių tarp objektų, idėjų atradimas, išgryninimas, pvz. sniegas – baltas – šaltas, ranka – žmogaus kūno galūnė ir t.t.

e) *Transformacija*. Turimos informacijos pakeitimas, perkodavimas, performavimas.

Šis Guilford intelekto struktūros modelis teigia, jog smegenys funkcionuoja naudodamos skirtingas išvardintų elementų kombinacijas, kurių yra 120 (5 operacijų formos x 4 turinio rūšys x 6 informacijos produktų rūšys).

Būtent Guilford apibrėžtas divergentinis mąstymas (produktyvumas) yra labiausiai siejamas su kūrybiniu procesu, o juo paremti testai yra neatsiejami nuo kūrybiškumo tyrimų (Mumford, 2003). Tokie testai gali įgauti daugybę formų: išvardyti kuo daugiau objektų/idėjų, kurie atitiktų pateiktą nurodymą, pvz.: apvalus ir valgomas (elementų generavimas, pasitelkiant divergentinį mąstymą); suklasifikuoti tuos pačius objektus/idėjas į kuo daugiau skirtingų klasių (klasių generavimas); atrasti kuo daugiau ryšių tarp dviejų objektų/idėjų (santykių generavimas); parašyti kuo daugiau skirtingų sakinių, kuriuose būtų naudojami tie patys keli pateikti žodžiai (sistemų generavimas); sugalvoti kuo daugiau išradingų pavadinimų pateiktai istorijai (transformacijų generavimas); sugalvoti kuo daugiau idėjų, kurias galėtų sieti, vienyti tas pats pateiktas simbolis (implikacijų generavimas); (Guilford, 1950), tačiau, ko gero, geriausiai žinomas tokio tipo testas, taip pat sudarytas Guilford, yra alternatyvių panaudojimų generavimo testas, kurio metu tiriamojo prašoma sugalvoti kuo daugiau panaudojimo būdų sąvarželei (Dippo, 2013) (vėliau įvairūs psichologai šį testą modifikuodavo savaip – vietoje sąvarželės atsirasdavo patys įvairiausi buities objektai).

Apskritai, Guilford kūrybiškumą aiškino kaip tam tikrą problemų sprendimo formą. Problemų sprendimui, anot autoriaus, būtini keli gebėjimai: jautrumas problemai, gebėjimas ją atpažinti; žodžių, idėjų generavimo sklandumas bei sklandus gebėjimas dėlioti žodžius į frazes, sakinius ir t.t. bei lankstumas, pasireiškiantis per gebėjimą generuoti sprendimus, kurie būtų ne tik kokybiški, bet ir nauji, neįprasti (Sternberg, Grigorenko, 2001).

Guilford idėjas toliau sėkmingai vystė ir plėtojo amerikiečių psichologas Torrance. Jo pasiūlytas kūrybiškumo apibrėžimas yra platesnis bei detalesnis, nei Guilford. Torrance teigia, jog kūrybiškumas, tai yra procesas, kurio metu asmuo yra jautrus problemai, suvokia turimų žinių trūkumą, spragas jose, įsisąmonina trūkstamus elementus ir pan. Šio proceso metu asmuo išivardina problemą, ieško jos sprendimo variantų, spėlioja, kelia hipotezes, jas patikrina ir tuomet tobulina. Galiausiai, padaro galutinį sprendimą ir komunikuoja jo rezultatus (cit. Gotz, 1981). Torrance indėlis į kūrybiškumo tyrinėjimus yra nepaprastai didelis: jo sudarytu kūrybinio mąstymo instrumentu psichologai plačiai naudojami ir šiais laikais, nors sudarytas jis beveik prieš pusšimtį metų.

Šiuolaikiniai tyrėjai nenuolsta nuo Guilford, Torrance bei kitų klasikų pasiūlytų kūrybiškumo apibrėžimų: vis dar yra laikoma, jog kūrybiškumas tai yra gebėjimas panaudoti turimas žinias naujai, sukuriant naujus, neįprastus produktus bei sprendžiant kylančias problemas. Šalimais naujumo, pabrėžiamas produktų ir idėjų tinkamumas tai konkrečiai situacijai, kuriai produktas ar idėja buvo sukurta, produkto ar idėjos naudingumas (Mumford, 2003). Čia dar reikėtų paminėti, jog naujumas gali būti apibrėžiamas dvejopai: produktas turi būti naujas jo kūrėjui, t.y. individualiame lygmenyje, o taip pat gali būti naujas ir socialiniame kontekste, t.y. kažkas visiškai naujo ir unikalaus, dar neregėto (Guilford, 1950). Šiuolaikiniai tyrėjai taip pat išskiria dvi kūrybiškumo rūšis: mažąjį kūrybiškumą c (pasireiškiantį kasdienėse situacijose, sprendžiant kasdienes problemas, būdingą kiekvienam žmogui) ir didįjį kūrybiškumą C (būdingą menininkams, mokslininkams, jų generuojamoms idėjoms bei kuriamiems produktams) (Miller ir kt., 2012).

Taigi, galima apibendrinti, jog šiuo metu yra teigiama, kad kūrybiškumas yra procesas, kurio metu žmogus, pasitelkdamas divergentinį mąstymą, kuria naują idėją ar produktą, naudodamas turimas žinias ar kitus resursus. Kūrybiškas toks naujas produktas bus tokiu atveju, jei šalimais naujumo seks ir produkto naudingumas, adekvatumas. Pasak Gotz (1981), šis galutinis produktas gali būti tiek materialus (meno kūrinys, mokslinis išradimas), tiek ir fiziškai neapčiuopiamas (naujas seno uždavinio sprendimo būdas, bet kokios gyvenimiškos problemos sprendimo būdas ir t.t.). Reikėtų pabrėžti, jog kūrybiškumas nėra privilegijuotųjų bruožas: didesnę ar mažesnę įgūdžių, reikalingų kūrybingam mąstymui, turi kiekvienas žmogus (Grakauskaitė-Karkockienė, 2002), tad kiekvieną žmogų galima laikyti daugiau ar mažiau kūrybišku. Šis

kognityvinis gebėjimas būdingas kiekvienam žmogui ir pasireiškia pačiose įvairiausiose, netgi kasdieniškiausiose situacijose (Simonton, 2010, cit. Jauk ir kt., 2011; Miller ir kt., 2012).

1.1.3. Tamsioji kūrybiškumo pusė

Kūrybiškumas laikomas neatsiejama žmogaus gyvenimo dalimi, būtina ne tik žmonijos progresui, bet netgi išlikimui (Taylor, 1964, cit. Selby ir kt., 2005), o žmonijos pažanga priklauso nuo žmonių gebėjimo atitrūkti nuo nusistovėjusių ir pasenusių mąstymo modelių ir sukurti naujus produktus bei idėjas (Dietrich ir Kanso, 2010, cit. Jauk ir kt., 2011). Ir nors daugumos teoretikų bei praktikų kūrybiškumas yra minimas tik geru žodžiu, šiame darbe didesnis dėmesys bus kreipiamas ne į šviesiąją, bet tamsiąją kūrybiškumo pusę. Tamsųjį kūrybiškumą, kai kurie psichologai yra linkę vadinti piktavališku (angl. malevolent) kūrybiškumu (Cropley, Kaufman, 2008, 2010, cit. Beaussart ir kt., 2012). Pasak autorių, tai toks kūrybiškumas, iš kurio kylantis produktas yra žalingas kitiems.

Tokio piktavališko kūrybiškumo šaknys, pasak Beaussart (2012), gali būti atrastos platesniame kūrybiškumo aiškinime. Teigiama, jog kūrybiškumas gali būti suprastas kaip kitoks, neįprastas mąstymas, o jis nebūtinai gali būti teigiamas – „kitoks“ gali būti ir prieštaraujantis socialinėms normoms, turintis neigiamą atspalvį. Iliustruodami šį aiškinimą, autoriai pateikia gana įdomių tokio piktavališko kūrybiškumo pavyzdžių, kurių ekstremaliausi: teroristinės atakos, pareikalavusios ypatingai kruopštaus ir apgalvoto pasiruošimo ar kitos nusikalstamos veiklos (Brower, 1999; Eisenman, 1999, 2008; cit. Beaussart, 2012). Pateikiami ir mažiau ekstremalūs pavyzdžiai: Cropley (2011) įvardija marketingą - siekiant parduoti kenksmingus produktus, verslą - siekiant pakišti koją konkurentams, medijas - romantizuojant nusikalstamą veiklą, politiką - skleidžiant neapykantą (pavyzdžiui rasistines, ksenofobiškas idėjas) ir pan. Autorius taip pat teigia, jog ne visais atvejais yra sąmoningai siekiama žalos kitam. Kartais pakenkimas kitiems asmenim yra labiau subproduktas, nei siekiamybė. Tai, anot autoriaus, iliustruoja garsaus literatūrinio veikalo „Jaunojo Verterio kančios“ istorija: kūrybinio proceso, t.y. rašymo produktas – knyga – tapo žalinga kai kuriems jaunuoliams, kurie, ją perskaitę, patys ryžosi pakelti ranką prieš save. Tačiau, nepaisant to, kad tokios nelaimės nebuvo siekiama sąmoningai, autoriaus knyga psichologų, tyrinėjančių piktavališką kūrybiškumą, yra priskiriama būtent tokio kūrybiškumo produktui.

Apibendrinant – piktavališkas kūrybiškumas tai yra toks kūrybiškumas, kurio produktas yra žalingas kitam asmeniui. Žalos tokio produkto autorius gali siekti sąmoningai, tačiau ji gali būti ir netyčinė. Galima vardinti nemažai piktavališko kūrybiškumo pasireiškimo būdų, tiek tyčinių, tiek ir nesąmoningų, tačiau šiame darbe nagrinėjami – Cropley taip pat įvardijami

melavimas ir sukčiavimas, o konkrečiai – melavimas ir sukčiavimas akademinėje aplinkoje. Šiuo atveju tai – ne visai tyčinis piktavališkas kūrybiškumas: elgiantis nesąžiningai šiame kontekste yra ne tiek siekiama pakenkti kitam, kiek padėti sau, gauti daugiau naudos įdedant mažiau pastangų, tačiau pašalinis to produktas yra žala kitam. Nesąžiningu būdu gaunant gerą pažymį gali nukentėti kiti mokiniai ar studentai ir gauti žemesnius įvertinimus, nesąžiningu būdu išlaikant aukštą pažymių vidurkį ir dėl to gaunant stipendiją, jos negauna studentai, kurie į mokslą dėjo sąžiningas pastangas ir t.t. Kodėl akademinis nesąžiningumas šiame darbe laikomas kūrybiškumo išraiška, bus aptariama tolimesniuose poskyriuose.

1.1.4. Kūrybiškumas ir sąžiningumas

Prieš pradėdamas kalbėti apie akademinį nesąžiningumą, kuriu kai kurie autoriai yra linkę stipriai sugretinti su kūrybiškumu, pirmiausia reikėtų aptarti pačią nesąžiningumo sampratą bei sąsajas su kūrybiškumu. Gino ir Wiltermuch (2014) teigia, jog nesąžiningumas ir kūrybiškumas turi šią bendrą, t.y. taisyklių laužymą. Etiniu požiūriu taisyklių laužymas yra neigiamas reiškinys, tačiau jis turi teigiamą atspalvį, kuomet kalbama apie kūrybiškumą. Tam, kad žmogus būtų kūrybiškas, jis turi mąstyti kitaip, nei prastai ir, šalia to, pasitelkti divergentinį mąstymą. Divergentinis mąstymas siejamas su idėjų generavimu, spontaniškumu, ne vieno, bet daug problemos sprendimo variantų paieška (Lewis, Lovatt, 2012). Šio mąstymo procesas apima problemos išskaidymą į smulkesnes dalis tam, kad pilnai įsisavinti problemos esmę, ją suprasti ir to pagalba generuoti daug ir įvairių minėtos problemos sprendimo būdų, iš kurių vėliau bus parenkamas tinkamiausias (Ni ir kt., 2014). Toks mąstymas reikalauja tam tikrų nusistovėjusių taisyklių laužymo tam, kad būtų galima sugalvoti naujas, neiprastas, netradicines idėjas. Taigi, kadangi tiek kūrybiškumas, tiek nesąžiningumas vienokia ar kitokia prasme yra taisyklių laužymas, Gino ir Wiltermuch (2014) teigimu, galima manyti, jog žmonės, kurie elgiasi kūrybingai ir žmonės, kurie elgiasi nesąžiningai, galėtų būti jei ne tapatinami, tai glaudžiai sugretinami. Ir išties, tikėtina, jog kūrybiški žmonės greičiau pažeis taisykles ar netgi įstatymus (Cropley, Kauffman, 2003, cit. Gino ir Wiltermuch, 2014).

Priežasties ir pasekmės ryšys tarp kūrybiškumo ir neetiško elgesio (šiuo atveju – nesąžiningumo), anot autorių, gali būti dvejopas. Tiek nesąžiningas elgesys gali būti priežastis mąstyti kūrybiškai (kad išvengtų demaskavimo, bausmės), tiek pats kūrybiškumas gali paskatinti nesąžiningą elgesį. Gino ir Ariely (2011) gana plačiai ir detalai nagrinėja kūrybiškumo ir nesąžiningumo ryšį bei jo mechanizmus. Autoriai mano, jog divergentinis mąstymas, kartu su kognityviniu lankstumu, gali būti siejami su nesąžiningumu, kuomet asmuo yra motyvuotas mąstyti

kūrybiškai ir, šalia to, yra veikiamas tam tikrų aplinkos sąlygų ar savo paties charakterio savybių. Tokiu atveju, divergentinis mąstymas į nesąžiningą elgesį linkusiam asmeniui padės sugalvoti būdų, kaip apeiti taisykles, įstatymus, o kognityvinis lankstumas pasitarnaus pateisinant tokius taisyklių pažeidimus. Taip pat, autorių teigimu, įtaką neetiškam elgesiui daro ir žmogaus motyvacija mąstyti kitaip, nei įprastai. Kuomet ji yra ypač didelė, žmogus sugebės surasti įvairių spragų taisyklėse, įstatymuose, kad tik pasiektų savo tikslo, išspręstų turimą problemą, uždavinį.

Nesąžiningumas nėra svetimas ne tik suaugusiesiems, bet ir paaugliams ir vaikams. Nesąžiningas vaikų elgesys yra viena iš ilgiausiai tyrinėtų temų raidos psichologijoje dėl savo svarbos vaiko moralės formavimesi (Hoffman, 1994 ir kt., cit. Ding ir kt., 2012). Dar 1928 m. Hartshorne ir May atliko pirmąjį eksperimentą, tirdami šį reiškinį. Vaikų jie paprašė įrašyti tam tikrus skaičius ar simbolius į iš anksto nupieštus apskritimus. Tai reikėjo atlikti užsimerkus, o vaikai buvo palikti patalpoje vieni. Tyrėjai motyvavo vaikus, paminėdami, jog sėkmingai atlikus šią užduotį, jų laukia apdovanojimas. Taip buvo sukurtos idealios sąlygos sukčiavimui, kuriomis didžioji dalis tiriamųjų pasinaudojo. Motyvacija sėkmingai atlikti užduotį šiuo atveju pavirto į motyvaciją elgtis nesąžiningai dėl tam tinkamų aplinkos sąlygų. Panašaus pobūdžio tyrimai tęsiasi jau beveik šimtmetį. Pastebėta, jog jau trejų metų sulaukę vaikai demonstruoja gebėjimą vienaip ar kitaip sukčiauti. Pastebėta ir tai, jog, didėjant tiriamųjų amžiui, vis didesnis tiriamųjų skaičius elgiasi nesąžiningai (Evans, 2011 ir kt., cit. Ding ir kt., 2012).

Pastebėta, jog tarp vyresnių vaikų nesąžiningas elgesys yra dažnesnis, nei tarp jaunesnių (tarp penkiamečių pasitaiko daugiau sukčiaujančių, nei tarp trimečių), tačiau tyrimai parodė, jog vėlyvojoje vaikystėje nesąžiningas elgesys pastebimai krenta. Autoriai, tyrinėję vaikų nesąžiningumą, pastebėjo, jog vyresni vaikai bei paaugliai nesąžiningai elgiasi rečiau. Evans ir Lee (2011) teigia, jog 8-16 metų sulaukusių asmenų nesąžiningas elgesys yra reikšmingai retesnis, nei vaikų iki 8 metų. Priežastys, kodėl stebimas toks nesąžiningo elgesio sumažėjimas, nėra iki galo žinomos. Tyrinėta nemažai faktorių, kurie gali turėti tam įtakos: lytis, socialinis statusas, vaiko įsitikinimai, moralė, o taip pat ir kognityviniai faktoriai, tokie kaip vaiko apsisprendimas elgtis nesąžiningai (Kochanska, 1996, 1997; Talwar, 2007, cit. Ding ir kt., 2012), vidinis kontrolės lokusas, darbinė atmintis ir jau anksčiau paminėtas kognityvinis lankstumas (Diamond, 2006; Testa ir kt., 2012; cit. Ding ir kt., 2012).

Taigi, nesąžiningas elgesys – tai elgesys, prieštaraujantis esamoms normoms ir taisyklėms, taisyklių laužymas, siekiant naudos sau. Tokio tipo elgesys, kaip ir kūrybiniai procesai, reikalauja divergentinio mąstymo tam, kad sugeneruoti daug galimų naudingų elgesio alternatyvų bei būdų, kaip pateisinti tokį nepageidaujamą elgesį.

1.1.5. Akademinis sąžiningumas

Nors vyresniame amžiuje nesąžiningo elgesio kiekis ir mažėja, visgi toks elgesys visiškai nedingsta tarp įvairaus amžiaus paauglių ir suaugusių. Viena iš ypač paplitusių tokio vaikų, paauglių bei suaugusiųjų nesąžiningo elgesio rūšių yra akademinis nesąžiningumas. Remdamiesi Cizek (1999) ir kitais autoriais, Williams su kolegomis (2010) teigia, jog, apklausiant aukštesnių ir aukštųjų mokyklų studentus, du trečdaliai jų pripažino bent sykį sukčiavę moksluose. Cituodami kitus šaltinius tie patys autoriai teigia, jog bėgant metams akademinio nesąžiningumo mąstai nepaprastai išaugo: kai kuriose tiriamųjų grupėse jie siekia net 80%. Tuo tarpu Faucher su kolegomis (2009), cituodami Bowen (2006) ir kitus tyrėjus, teigia, jog kai kuriuose imtyse sukčiavimo mąstai pasiekia ir 90%.

Šie skaičiai, nors ir išpūdingai dideli, gali būti suprantami – Faucher (2009) teigimu, dabartinė besimokančiųjų karta akademinį sukčiavimą laiko pateisinamu reiškiniu, savotiškomis varžybomis, „kuris gudresnis“. „Gudrumas“ čia įgauna aiškų kūrybiškumo atspalvį dėl naudojamų nusirašinėjimo ar kitokio akademinio sukčiavimo technikų. Faucher su kolegomis teigia, jog akademinis nesąžiningumas gali būti suskirstytas į tris grupes: informacijos gavimą iš kitų asmenų (ar jos suteikimą jiems), uždraustos medžiagos ar informacijos naudojimą, bei įsikišimą į vertinimo procesą, siekiant jį palenkti savo naudai. Tačiau šiuo atveju aktualesnės yra akademinio sukčiavimo technikos, kurias pasitelkia mokiniai bei studentai. Faucher įvardina dažniausiai pasitaikančias, tokias kaip nusirašinėjimą nuo greta sėdinčio, paruoštųjų perdavinėjimą, egzamino lapo sukeitimą su jau teisingai užpildytu, atsakymais aprašinėto trintuko ar kitos priemonės siuntinėjimą po klasę/auditoriją, susirašinėjimą SMS žinutėmis ir panašius. Šalia šių, gana įprastų technikų, pateikiamos ir įdomios, ne kiekvienam įkandamos ir itin kūrybiškos technikos: nusirašinėjimas pasitelkiant gestų kalbą arba Morzės kodą, gėrimų etikečių perspausdinimą, vietoj sudedamųjų dalių surašant reikalingą informaciją, specialius rašiklius, kuriais užrašytą informaciją galima pamatyti tik pašvietus į ją ultravioletiniais spinduliais ir dar daug pačių įvairiausių.

Akademinį nesąžiningumą, tokį kaip nusirašinėjimas, galima gretinti su kūrybiškumu ne tik dėl naudojamų technikų. Reikėtų dar kartą paminėti, tai jog kūrybiškumas siejamas su problemų sprendimu. Šiame, akademinio nesąžiningumo kontekste, problema yra siekis gauti geresnį pažymį, išlaikyti egzaminą, neiškristi iš universiteto, sutaupyti laiko nesimokant (galima būtų išvardinti ir daugiau). Šios problemos gali būti sprendžiamos sąžiningais, socialiai priimtinais būdais, tokiais kaip kruopštus mokymasis, korepetitorių samdymas ir pan., tačiau, žmogaus protas, dėka darbo pradžioje jau aptarto divergentinio mąstymo, generuoja naujus problemos sprendimo būdus, kurie užima mažiau laiko, reikalauja mažiau pastangų: nusirašinėjimą, plagjavimą, pažymių

pirkimą ir pan. Tai, nors ir amoralus, piktavališkas, tačiau vistiek kūrybiškumas: taisyklės apeinamos, laužomos tam, kad būtų rastas greitas ir veiksmingas problemos sprendimas.

Williams su kolegomis (2010), kalbėdami apie akademinį nesąžiningumą, pamini ir demografinius skirtumus tarp dažniau ir rečiau sukčiaujančių. Autorių teigimu, vyrai sukčiauja dažniau, nei moterys, tačiau toks lyčių skirtumas nėra pakankamai įrodytas: jį patvirtino tik vienas tyrimas; kitų tyrimų duomenimis reikšmingo skirtumo tarp lyčių nėra. Studijų kryptis taip pat pasirodė reikšmingas faktorius: su verslu susijusiose studijose akademinis sukčiavimas stebėtas dažniau, nei nesusijusiose; inžinerijos mokslų studentai dažniau demonstravo nesąžiningą elgesį, nei menų studentai. Vieningos nuomonės nėra ir dėl kultūrinio konteksto įtakos akademiniam nesąžiningumui: vienu autorių teigimu, stebimas reikšmingas skirtumas tarp Azijos ir Europos studentų, tuo tarpu kiti autoriai teigia, jog kultūrinis kontekstas šiuo atveju neturi jokios įtakos. Tačiau, nepaisant sukčiaujančių lyties, amžiaus, studijų krypties ar kultūrinio konteksto, yra pastebimos kitos tendencijos, susijusios su psichologiniais sukčiaujančiųjų ypatumais, tokiais kaip tamsiosios triados komponentai (narciziškumas, makiaveliškumas bei psichopatiškumas), kurie ir yra aktualūs šiame darbe.

1.1.6. Akademinio sąžiningumo ir kūrybiškumo ryšys

Kaip jau minėta, akademinis nesąžiningumas čia yra glaudžiai siejamas su piktavališku kūrybiškumu, todėl tamsiosios triados ryšys su kūrybiškumu bus nagrinėjamas ne tik tiesiogiai, bet ir per akademinį nesąžiningumą. Toks požiūris grindžiamas divergentinio mąstymo ryšiu su kūrybiškumu bei su nesąžiningu elgesiu, o taip pat ir Gino ir Arieli (2011) atliktais tyrimais.

Pirmoji iš hipotezių, keliamų Gino ir Arieli (2011) minėtuose tyrimuose, kėlė prielaidą, jog tikimybė, kad asmuo elgsis nesąžiningai, kyla kartu su jo kūrybiškumo lygiu. Atlikus tyrimą paaiškėjo, jog, išties, asmenys, kurių kūrybiškumas buvo aukštesnis, eksperimento metu sukčiavo statistiškai reikšmingai daugiau, nei asmenys, pasižymintys žemesniu kūrybiškumo lygiu. Tolimesnėje tyrimo eigoje autoriai siekė įrodyti, jog būtent kūrybiškumas, o ne kitas faktorius, glaudžiai susijęs su kūrybiškumu (šiuo atveju – intelektas), daro įtaką nesąžiningumo lygiui. Eksperimento metu buvo išmatuoti tiriamųjų intelektas, kūrybiškumo lygis bei polinkis sukčiauti. Rezultatai parodė, jog, kaip ir pirmojo eksperimento metu, kūrybiškumas ir nesąžiningumas pasižymėjo statistiškai reikšmingu teigiamu ryšiu, tačiau tarp kūrybiškumo ir intelekto, o taip pat tarp intelekto ir nesąžiningumo tokio ryšio aptikti nepavyko. Tyrimų metu taip pat paaiškėjo ir tai, jog, stimuliuojant kūrybinį mąstymą, suteikiant jam motyvaciją, kyla ir nesąžiningo elgesio lygis, o

taip pat kūrybiškumas padeda „lanksčiau“ pažvelgti į taisykles, tad savo nesąžiningam elgesiui kūrybiški žmonės randa svarių pateisinių, kas savo ruožtu dar labiau skatina nesąžiningumą. Galiausiai, eksperimentus perkėus į lauko tyrimą, paaiškėjo, jog asmenys, kurie užima tokias pozicijas darbe, kurios reikalauja stipriau kūrybiško mąstymo, yra labiau linkę elgtis nesąžiningai minėtame darbe.

Beaussart su kolegomis (2012), tirdami kūrybiškumo ir nesąžiningumo ryšį, matavo tiriamųjų savo sąžiningumo subjektyvų suvokimą bei realiai pasireiškiantį sąžiningumą: dalyviams buvo išdalintas klausimynas, kurį reikėjo užpildyti savarankiškai ir po to gražinti tyrėjams. Tie, kurie užpildyto klausimyno negražino, buvo laikomi „neišlaikę“ objektyviai pasireiškiančio sąžiningumo „testo“. Kūrybiškumo lygis tiriamiesiems buvo matuojamas RAT instrumentu, paremtu divergentinio mąstymo ypatumais. Analizuojant rezultatus paaiškėjo, jog kūrybiškumo lygis ir subjektyviai suvokiamo savo sąžiningumo lygis pasižymėjo reikšmingu neigiamu ryšiu, t.y. kūrybiškesni asmenys save įvardino kaip mažiau sąžiningus. Lygiagrečiai, grupėje, kuri pasižymėjo objektyviu nesąžiningumu, kūrybiškumo lygis buvo statistiškai reikšmingai didesnis.

Taigi, remiantis šių tyrimų rezultatais, nesąžiningumas (tame tarpe ir akademinis) yra laikomi vienu iš galimų piktavališko kūrybiškumo pasireiškimo būdu.

1.2. Tamsioji triada

Kaip jau buvo paminėta, tamsiąją triadą sudaro trys komponentai: makiaveliškumas (siejamas su polinkiu manipuliuoti kitais žmonėmis, siekiant savo tikslo), narciziškumas (savęs aukštinimas, individo įsitikinimas, jog jis yra geresnis už kitus) bei psichopatiškumas (siejamas su tikslų siekimu bet kokiomis priemonėmis, neatsižvelgiant į kitų žmonių jausmus, jų interesus ir t.t.). Šiame kontekste narciziškumas ir psichopatiškumas nėra klinikiniai sutrikimai, o asmenybės bruožai, daugiau ar mažiau būdingi kiekvienam kliniškai sveikam individui. Narciziškumas čia ne klinikinė diagnozė dėl keleto esminių skirtumų: „normalus“ narciziškumas, kaip vėliau bus aptariama plačiau, apibrėžiamas susireikšminimu, savęs aukštinimu ir įsitikinimu, jog individas yra geresnis už kitus. Tuo tarpu kalbėdami apie klinikinį sutrikimą psichiatrai labiau pabrėžia ypatingai sutrikusius, disfunkcinius narciziškumo sutrikimą turinčių individų santykius su aplinkiniais, o didingumo jausmas jau lieka antrame plane (remiantis DSM-IV narciziškumo diagnostavimo kriterijais). Psichopatiškumas nuo klinikinio sutrikimo skiriasi savo „pavojingumu“: individas, turintis aukštą neklinikinio psichopatiškumo lygį bus manipuliatyvus, impulsyvus, žemo empatiškumo ir pan., tačiau nekels pavojaus aplinkiniams, priešingai, nei individas su klinikiniu sutrikimu (Hirstein, 2013).

Šie trys komponentai žengia kartu dėl keleto priežasčių: jie yra socialiai nepriimtini, pasižymi panašiu elgesiu (pvz. manipuliacija), jie tarpusavyje koreliuoja, juos vienija bendros koncepcijos (pvz. egocentrizmas) (Rauthmann, 2012). Esama dviejų nuomonių, susijusių su ryšiu tarp šių faktorių: vieni autoriai teigia, jog jie tėra niuansai, apibūdinantys vieną ir tą patį, platesnį „tamsų“ asmenybės faktorių (Jonason, Li, Webster, Schmitt, 2009 ir kt., cit. Rauthmann, 2012), kiti – jog šie trys faktoriai yra atskiri, savarankiški (Jones, Paulhus, 2002 ir kt., cit. Rauthmann, 2012). Abiejų šių požiūrių šalininkai pateikia tokios nuomonės įrodymus, surinktus tyrimų metu. Išties, kaip teigia Rauthmann (2012), kai kuriais atvejais šie trys faktoriai yra taip glaudžiai persidengę, kad jų nėra prasmės išskirti į atskirus (toks ryšys pastebėtas tiriant į trumpalaikius seksualinius santykius besileidžiančių žmonių asmenybes), o prasmingiau tirti tiesiog kaip vieną asmenybės bruožą. Tačiau esama atvejų, kuomet stebimas aiškus šių faktorių atsiskyrimas (asmenims užsiimant savistaba ir pildant klausimynus), kas leidžia kelti prielaidą, jog tai nėra vienas bendras asmenybės bruožas, tačiau trys atskiri. Kodėl stebimi tokie skirtumai iki galo nėra aišku. Kadangi šiame kontekste norima išsiaiškinti kiekvieno šių komponentų atskirą ryšį su kūrybiškumu, o komponentų lygis matuojamas klausimynais, pildomais pačio individo, toliau bus laikomasi antrojo požiūrio, teigiančio, jog tai – trys atskiri konstruktai ir gali būti vertinami atskirai.

1.2.1. Makiaveliškumas

Kitais šis konstruktas apibūdinamas kaip polinkis į manipuliaciją. Į jo išskyrimą didelį indėlį įdėjo Christie (1970), nagrinėdamas Makiavelio veikalus bei išskirdamas ir analizuodamas tam tikras jų dalis, citatas (cit. Paulhus ir Williams, 2002), siekdamas sudaryti asmenybės klausimyną. Iš tam tikrų teiginių, kurie buvo išskirti iš šių veikalų, buvo suformuotas makiaveliškumo klausimynas Mach IV, kuris vėliau buvo modifikuotas ir sudaryta naujesnė jo versija – Mach V. Šie klausimynai laikomi patikimais ir validžiais, nors kai kurie tyrėjai ir abejoja instrumento patikimumu bei validumu (Rauthmann, 2012). Klausimynas sudarytas iš 20 teiginių, kurių kiekvieną respondentas įvertindamas skalėje nuo 1 iki 5, maksimaliai gali surinkti 100 taškų. Laikoma, jog individo makiaveliškumo lygis yra žemas, jei jis surenka 60 ir mažiau taškų, o surinkusieji didesnę skaičių taškų laikomi aukštą makiaveliškumo lygį turinčiomis asmenybėmis. Pastebėta, jog tie respondentai, kurie buvo linkę sutikti su dauguma šių teiginių, pasižymėjo manipuliatyvumu eksperimentinėse salybose (tiek laboratorijoje, tiek ir nekontroliuojamoje aplinkoje). Tyrimų rezultatai rodo, jog tarp vyrų makiaveliškumas yra dažnesnis, nei tarp moterų (Christie, Geis, 1970, cit. Paulhus ir Jones, 2009), o tarp jaunesnių suaugusiųjų jis dažnesnis, nei tarp vyresnių (Rawwas, Singhapakdi, 1998, cit. Paulhus ir Jones 2009).

Makiaveliška asmenybė apibūdinama trimis glaudžiai tarpusavyje susijusiais aspektais: neslepiančiu įsitikinimu manipuliacijos kitais nauda, cinišku požiūriu į žmogaus prigimtį ir moraliniu požiūriu, jog patogumas, nauda yra svarbiau nei principai (Forsyth ir kt., 2012). Makiaveliški žmonės įvardijami kaip pasižymintys žemu empatiškumo lygiu, dviveidžiai, emociškai šalti, manipuliuojantys kitais, siekdami naudos sau, gebantys atpažinti kitų silpnybes ir tuo pačiu nusišluoti savąsias, į pasaulį žiūrintys ciniškai ir manantys, jog geriau yra manipuluoti kitais, nei leisti, kad kiti manipuluotų jais (Wai, Tiliopoulos, 2012). Tiesa, pačioje pradžioje, iki perprantant tokio asmens manipuliatyvų būdą, jis dažnai matomas kaip sumanus, nuovokus bei netgi žavus žmogus (Wilson, Near, Miller, 1996, cit. Forsyth ir kt., 2013). Teigiama, jog makiaveliška asmenybė turėtų būti gerai prisitaikiusi (Hawley, 2003 ir kt., cit. Paulhus ir Jones, 2009), o dėl tam tikrų savo savybių, makiaveliški asmenys yra gana noriai skiriami lyderiais (Coie, Dodge, Kupersmidt, 1990, cit. Paulhus ir Jones, 2009). Iš esmės, autorių teigimu, visuomenės požiūris į makiavelišką asmenį kinta nuo sąlygų, į kurias papuolama: kaip gyvenimo ar verslo partneriai bei draugai makiaveliški žmonės nėra pageidaujami, tačiau tokie asmenys susilaukia populiarumo, kuomet kalba pasisuka apie komandos narį debatuose ar jau minėtą lyderį (Paulhus ir Jones, 2009). Pasižymintys makiaveliškumu asmenys patys save mato kaip gudrią, sumanią, apskaičiuojančią asmenybę (Jones, Paulhus, 2011, cit. Forsyth ir kt., 2013).

Dėl savo gebėjimo manipuluoti kitais, makiaveliški asmenys ilgai buvo laikyti turinčiais gerokai aukštesnį nei vidutinį intelektą, ir, nors tyrimai to nepatvirtino (Paulhus, Williams, 2002; Wilson, Near, Miller, 1996, cit. Paulhus ir Jones, 2009), šis klaidingas įsitikinimas vis dar yra plačiai paplitęs. Paneigus šį ryšį, pradėtos kelti naujos hipotezės, esą, makiaveliški žmonės turėtų pasižymėti aukštu emociniu intelektu bei gebėjimu „skaityti mintis“. Deja, ryšys tarp minčių skaitymo ir makiaveliškumo taip ir nebuvo rastas, o ryšys tarp makiaveliško ir emocinio intelekto pasirodė esąs neigiamas. Taigi, nėra jokios informacijos, patvirtinančios teigiamą makiaveliškumo ir intelekto arba emocinio intelekto ryšį (Paulhus ir Jones, 2009).

Nemažai kalbama apie įvairius antisocialaus elgesio pasireiškimus tarp aukštą makiaveliškumo lygį turinčių žmonių. Paulhus ir Jones aprašo kerštingumą bei polinkį išduoti, agresyvumą bei priešišumą, bei, šiame darbe aktualiausia, melavimą ir sukčiavimą. Autorių teigimu, makiaveliškos asmenybės meluoja dažniau, taip pat yra labiau linkę nusišluoti informaciją dėl kurios nutekėjimo jie patirtų ekonominę žalą. Sukčiauti tokie žmonės linkę tokiais atvejais, kai šansai, jog jie bus pagauti, yra maži. Labai panašus principas galioja ir akademiniam sukčiavime: aukštu makiaveliškumu pasižymintys studentai linkę sukčiauti rašydami rašto darbus, tačiau susilaiko nuo sukčiavimo auditorijose, pildydami klausimynus. Toks ryšys, pasak autorių, gali būti stebimas dėl impulsų kontrolės: makiaveliški asmenys verčiau naudosis saugesnėmis akademinio

sukčiavimo technikomis, tokiais kaip plagiavimas, nei nesaugiomis – nusirašinėjimu šalia dėstytojo/mokytojo, kuomet tikimybė būti pagautam stipriai išauga.

Taigi, apibendrinant galima teigti, jog aukštu makiavelišku pasižyminti asmenybė ir tokia, kuri tiki manipuliatyvumo nauda, ciniškai žiūri į žmogaus prigimtį, o potenciali nauda ir patogumai tokiai asmenybei yra svarbesni, nei moralinės normos, principai. Toks žmogus, siekdamas savo tikslų, naudosis kitais žmonėmis, manipuluos jais ir jų jausmais, nevenss jiems meluoti ar nuslėpti dalį tiesos, jei jaus, jog tai jam bus naudinga. Atskleisti savo siekius, elgesio priežastis jam atrodo neprasminga, tai jis darys tik tuomet, jei toks atskleidimas padės jam pasiekti savo užsibrėžtų tikslų.

1.2.2. Narciziškumas

Narciziškumo konstruktas buvo išskirtas Raskin ir Hall (1979). Autoriai siekė atskirti „normalų“, ne klinikinį narcizizmą nuo TLK apibrėžtos klinikinės diagnozės. Šis atskyrimas buvo sėkmingas, sukurtas Narcizistinės Asmenybės Inventorius (NPI), skirtas matuoti šiam konstruktui. (Paulhus ir Williams, 2002). Klausimyne pateikiamos teiginių poros, kuriose vienas iš teiginių yra siejamas su narciziškumu. Respondentas iš kiekvienos poros pasirenka jam labiau tinkantį teiginį ir jį pažymi. Pirminiame šio instrumento variante tokių porų buvo 110, tačiau, peržiūrint šį instrumentą, jų vis mažėjo. Šiuo metu plačiai naudojamas NPI-16 instrumentas, susidedantis iš 16 teiginių porų, šis, sutrumpintas variantas pasirodė esąs validus ir tiek pat patikimas, kaip ir ilgesnis, NPI-40 variantas, todėl NPI-16 tapo plačiai naudojamu narciziškumo lygio matavimo instrumentu (Ames ir kt., 2006).

Kaip jau minėta, narciziškumas čia nebe sutrikimas, o asmenybės savybė, kuri gali būti būdinga tiek individui, tiek netgi jų grupei (pvz. organizacijai), netgi teigiama, jog kiekvienam individui būdingas žemesnis ar aukštesnis narciziškumo lygis (Forsyth ir kt., 2012). Narciziškumas apima pasipūtėlišką požiūrį, fantazijas, susijusias su aplinkinių kontroliavimu, pasisekimu bei siekiu būti pripažintu (Morf ir Rhodenwalt, 2001, cit. Forsyth ir kt., 2012). Šalia šių savybių, autoriai įvardina polinkį manipuliuoti ir šiurkštumą, kuriais taip pat pasižymi ir psichopatiškos bei makiaveliškos asmenybės (Jones ir Paulhus, 2013), o greta šių ir menką empatiškumą (Watson, Morris, 1991 ir kt., cit. Wai ir Tiliopoulos, 2012), kuri, kaip ir manipuliatyvumą ir šiurkštumą, galima sieti su makiavelišku ir psichopatišku. Jau minėtame NPI instrumente yra matuojami asmens savęs siejimas su lyderyste ir dominavimu prieš kitus, ekshibicionizmas (čia jis reiškia siekį būti dėmesio centre), ir įsitikinimas, jog asmuo natūraliai yra nusipelnęs pripažinimo. Kertinis aspektas šiame įrankyje yra didingumas (grandioziškumas) (Miller, Campbell, 2008, cit. Paulhus ir

Jones, 2013), kuris, pasak autorių, žengia greta užslėpto nesaugumo jausmo. Minėtasis didingumo pojūtis veda narcizišką asmenybę į nuolatinę jo ego pastiprinimo paiešką, kurios neretai gali pasireikšti ir savidestrukciniu elgesiu (Morf, Rhodewalt, 2001, Vazire, Funder, 2006, cit. Paulhus ir Jones, 2013). Būtent grandioziškumas, autorių teigimu, lemia asmens įsitikinimą, jog jis yra natūraliai nusipelnęs būti pripažintu, privilegijuotu, o kuomet šiam didingumo jausmui išskyla grėsmė, asmuo gali tapti agresyvus.

Kaip ir makiaveliškos asmenybės, narciziški asmenys pačioje pradžioje atrodo žavūs, yra mėgiami, tačiau, santykiams su tokia asmenybe progresuojant, požiūris į tokį žmogų prastėja (Back, Schmukle, Egloff, 2010 ir kt., cit. Rauthmann, 2012). Rauthmann teigimu, iš pradžių narciziška asmenybė yra apibūdinama kaip kompetentinga, tokia, su kuria lengva sutarti, priėti bendrų sprendimų, maloni bendrauti, linksma. Tačiau vėliau ji jau apibūdinama kaip arogantiška, priešiška, antagonistinė. Autoriaus teigimu, tai rodo, jog narcizistinė asmenybė, bent jau pažinties pradžioje, atskleidžia savo turimus teigiamus bruožus, padedančius užmegzti santykius, tačiau, šiems vystantis, dominuoti ima jau anksčiau išvardintos neigiamos asmenybės savybės. Goncalo, Flynn ir Him (2010), cituodami Raskin ir Shaw (1988) pamini, jog narciziška asmenybė ypač dažnai naudoja pirmo asmens įvardžius (aš, man, mane ir t.t.), o atidžiai klausytis kitų, jei kalba nesisuka apie jas, tokioms asmenybėms ypač sunku, beveik neįmanoma (Kernis, Sun, 1994, cit. Goncalo ir kt., 2010). Narciziškos asmenybės demonstruoja ir mažesnę intymumo poreikį (Carroll, 1987, cit. Goncalo ir kt., 2010) ir jau minėtą empatiškumą kitam, net tokiu atveju, jei tas kitas yra papuolęs į bėdą.

Apibendrinant – aukštu narciziškiškumu pasižymintis individas yra įsitikinęs savo didingumu, jis jaučiasi esąs geresnis, protingesnis, gražesnis nei kiti, jo požiūris į save yra pasipūtėliškas, o elgesys ekshibicionistiškas. Toks individas trokšta kontroliuoti, valdyti kitus, taip pat tiki, jog yra nusipelnęs pagarbos ir pripažinimo, net jei jo pasiekimai ar gebėjimai to nerodo; negavęs taip trokštamo pripažinimo ir pagyrų toks žmogus jaučiasi blogai, tampa piktas, kartais gali elgtis agresyviai.

1.2.3. Psichopatiškumas

Neklinikinio psichopatiškumo konstruktas iš šių trijų tamsiosios triados konstrukčių yra pats naujausias. Pagal Paulhus ir Williams (2002), psichopatiškumą apibūdina aukštas impulsyvumas, aštrių pojūčių siekis, žemas empatiškumo ir nerimo lygis. Neklinikinis psichopatiškumas plačiai matuojamas Hare (1985) sudaryta SRP-III skale, kurios validumas buvo patvirtintas nusikalstama veikla nepasižyminčių žmonių imtyje. Skalė pajėgi numatyti tiek su

nusikalstamumu susijusių, tiek nesusijusių asmenų antisocialų elgesį. Skalė sudaryta iš 64 teiginių, kurių kiekvieną respondentas įvertina skalėje nuo 1 iki 5. Sumuojant taškus skaičiuojami keturių psichopatiškumo komponentų lygiai: manipuliatyvumo, beširdiškumo, padrikos gyvensenos ir antisocialaus elgesio.

Dėl savo emocijų paviršutiniškumo, aukštu psichopatiškumu pasižymintys asmenys dažnai renkasi parazituojančią gyvenimo būdą, o neretai ir įsivelia į nusikalstamas veiklas (Hare, Neumann, 2009, cit. Forsyth, 2013). Psichopatiškų asmenybių santykiai su aplinkiniais yra disfunkciniai, paremti klaidingomis kognicijomis; tokios asmenybės puikiai geba pasitelkti savo žavumą ir manipuliacines taktikas siekdami naudos sau, visiškai nepaisydami žalos, kurią jie padaro kitiems (Wai, Tiliopoulos, 2012). Kaip ir makiaveliškos nei narcizistiškos asmenybės, psichopatiškos asmenybės pasižymi žemu empatiškumu, kurį lydi dar ir žemas gailėjimosi, kaltės, apgailėstavimo dėl savo poelgių ar kitų žmonių nesėkmių lygis (Williams, Paulhus, 2004, cit. Wai ir Tiliopoulos, 2012). Kaip ir narciziškos ar makiaveliškos asmenybės, aukštu psichopatiškumu pasižymintys asmenybės iš pradžių gali atrodyti patrauklios, žavios (taip yra dėl jų gebėjimo elgtis įtikinančiai žaviai), tačiau, santykiams ir interakcijoms su tokiu žmogumi vystantis, požiūris į jį pasikeičia į neigiamą pusę. Kita vertus, kadangi tokie žmonės pasižymi ypač žemu dėmesingumu kitų gerovei, jausmams, taip pat aukštu impulsyvumu, yra tikėtina, kad nuo pat pradžių į tokį žmogų aplinkinių požiūris bus neigiamas (Rauthmann, 2012).

Nors kine ir literatūroje psichopatiškos asmenybės dažnai vaizduojamos kaip „piktieji genijai“, pasižymintys ypač aukštu intelektu, realybėje teigiamo ryšio tarp psichopatiškumo ir IQ nėra atrasta (Forsyth, 2013). Tiesa, kaip ir medijose vaizduojami „psichopatai“, psichopatiškos asmenybės yra linkę naudoti įvairias šiurkščias taktikas, siekdamos greitos naudos, netgi tokiu atveju, jei tokiu būdu jie pakenkia ilgalaikiams planams ir, finale, liekama pralošus (Paulhus, Jones, 2012). Aukštu psichopatiškumu pasižymintys individai nesirūpina kitų žmonių jausmais, gerbūviu, svarbiausia jiems – jie patys ir jų tikslai, kurių tokie individai siekia bet kokia kaina.

Apibendrinant – aukštu psichopatiškumu pasižymintys asmenybės stokoja empatiškumo jausmo, nelinkusios gailėtis dėl savo poelgių, neretai renkasi rizikingą gyvenimo būdą, yra šiurkščios, manipuliuojančios, bet kokia kaina siekiančios naudos sau.

1.3. Tamsiosios triados ir kūrybiškumo ryšys

Šiame skyriuje siekiama atskleisti, tamsiosios triados komponentų - makiaveliško, narciziško ir psichopatiško - sąsajas su kūrybiškumu. Darbo dalyje, skirtoje atskleisti piktavališko kūrybiškumo ryšį su akademinio nesąžiningumu, aptartas teorinis pagrindas, leidžiantis

šioje darbo dalyje tamsiosios triados komponentų ryšį su kūrybiškumu analizuoti per akademinio nesąžiningumo pasireiškimą, tačiau kai kuriais atvejais analizuojamas ir tiesioginis šių komponentų ryšys su kūrybiškumu.

1.3.1. Makiaveliškumas ir akademinis sąžiningumas

Cituodami Cristie ir Geis (1970), Williams su kolegomis pamini kertinius makiaveliškos asmenybės bruožus: ciniškumą, amoralumą ir tikėjimą manipuliavimo kitais nauda. Tyrimais įrodyta, jog tokios asmenybės, siekdamos savo tikslų, naudoja pačias įvairiausias dviveidiškas taktikas. Visos šios išvardintos savybės, anot Williams, didina tikimybę, jog makiaveliška asmenybė bus linkusi į akademinį nesąžiningumą. Tiesa, toks ryšys, nors ir buvo atrastas, buvo silpnas.

Minėtojo ryšio ieškojo Flynn su kolegomis (1987). Tyrimo dalyviai buvo suskirstyti į dvi dalis: pasižyminčius aukštu ir žemu makiaveliškumu. Skirstymas vyko tiriamiesiems duodant užpildyti anksčiau jau aptartą Mach V klausimyną, kuris tiriamiesiems buvo pristatytas kaip lyderystės bruožų klausimynas. Surinkusieji daugiau, nei imties vidurkis, pateko į aukšto makiaveliškumo grupę, o surinkusieji mažiau už vidurkį – į žemo makiaveliškumo grupę. Tiriamieji, užpildę šį klausimyną, buvo instruktuoti atlikti žodyno užduotį. Tiriamiesiems buvo pasakyta, jog vidutiniškas šioje užduotyje surenkamų taškų skaičius – 20 (iš tiesų tokio skaičiaus nesukčiaujant surinkti yra neįmanoma). Vienai daliai tiriamųjų („vengimo grupė“) buvo pasakyta, jog, surinkus 20 ar daugiau taškų, jiems bus leista pereiti į sekantį testavimo lygį, o nesurinkus reikiamo taškų skaičiaus, jiems bus pateikta to paties lygio kitokia užduotis. Tai reiškė, jog, dėl laiko apribojimų, tiriamieji turėtų užsirašyti į papildomą sesiją, kad spėtų pereiti visus reikalingus lygius. Šitaip šiai grupei buvo sukurtos sąlygos sukčiauti, siekiant išvengti pralaimėjimo (todėl grupė ir buvo pavadinta „vengimo“). Kitai grupei („pasiekimo grupė“) instrukcijos buvo kiek kitokios: jei šie surinks reikalingą skaičių taškų, eksperimentas ties tuo ir pasibaigs, jiems nebereikės atlikinėti paskutinio, trečio lygio užduoties. Nesurinkus reikalingo skaičiaus taškų, antro lygio jiems kartoti nereikėtų, jie tiesiog turėtų atlikti trečio lygio užduotį. Taip šiai grupei buvo sukurtos sąlygos sukčiauti, siekiant laimėti.

Tyrimo rezultatai parodė, jog, nepaisant to, kokio lygio makiaveliškumu pasižymėjo tiriamieji, sukčiauti labiau buvo linkę tie, kurie papuolė į vengimo grupę. Apdorojant aukštu makiaveliškumo lygiu pasižyminčių tiriamųjų duomenis pastebėta, jog ta pati tendencija galioja ir čia: šie tiriamieji labiau linkę sukčiauti siekdami išvengti nesėkmės, nei siekdami laimėti. Bendrai

reikšmingo sukčiavimo skirtumo tarp žemu ir aukštu makiavelišku pasižyminčių tiriamųjų nebuvo stebėta.

Tamsiosios triados bei nesąžiningumo ryšį tyrė ir Williams, Paulhus ir Nathanson (2010). Jų tyrime dalyvavo 249 psichologijos studentai. Tiriamųjų makiaveliškumo lygis buvo vertinamas Mach IV instrumentu, akademinis sąžiningumas buvo vertinamas dviem teiginiais: „mokykloje esu sukčiavęs per atsiskaitymus“ ir „esu pridavęs rašto darbą, kurį nusikopijavau nuo kito“. Apdorojus rezultatus buvo pastebėta, jog makiaveliškumas buvo antroje vietoje po psichopatiškumo pagal savo ryšio su akademinio nusirašinėjimu stiprumą ir šis ryšys pasirodė esąs statistiškai reikšmingas ($r=0,39$).

Baughman ir kolegų (2014) atliktas tyrimas taip pat parodė reikšmingą ryšį tarp makiaveliškumo ir akademinio nesąžiningumo. Tyrimu siekta išsiaiškinti kaip siejasi tamsiosios triados komponentai ir melavimo dažnumas akademiniam kontekste bei kiek ir kokių kognityvinių pastangų yra dedama į melą. Tarp tikimybės, jog tiriamasis meluos ir makiaveliškumo buvo atrastas stipriausias statistinis ryšys, taip pat aukštu makiavelišku pasižymintys tiriamieji dėjo didžiausias kognityvines pastangas į savo nesąžiningą elgesį akademiniam kontekste. Makiaveliškumas šiame kontekste tyrėjų buvo susietas su planavimu, pastangomis sukurti originalesnį melą, įtraukti daugiau smulkių detalių, kad šis atrodytų įtikinamesnis, kas galėtų rodyti ir didesnes tokių asmenų pastangas mąstyti ir elgtis kūrybiškai.

Apibendrinant reikėtų dar kartą pabrėžti, jog aukštas makiaveliškumo lygis yra susijęs su žemesniu akademinio sąžiningumu: šios srities tyrimai parodė, jog asmenys, pasižymintys aukštu makiaveliškumo lygiu, bus labiau linkę elgtis nesąžiningai akademinėje aplinkoje. Iš šių rezultatų galima manyti, jog makiaveliškumo lygis galėtų teigiamai koreliuoti ir su individo kūrybiškumo lygiu.

1.3.2. Narciziškumas ir akademinis sąžiningumas

Kaip jau minėta, narcizistiškos asmenybės pasižymi didingumo jausmu, įsitikinimu, jog yra nusipelnusios pripažinimo bei įsitikinimu, jog yra pranašesnės už kitus (Raskin, Terry, 1988, cit. Williams ir kt., 2010). Taip pat tokios asmenybės yra arogantiškos, egocentriškos, save aukštinančios (Paulhus, 1998, cit. Williams ir kt., 2010). Williams ir kolegų manymu, visos šios savybės, o ypač įsitikinimas, jog yra nusipelnęta pripažinimo ir privilegijų, turėtų skatinti tokią asmenybę nesąžiningam elgesiui. Tokie žmonės yra įsitikinę, jog jų gebėjimai, akademiniai pasiekimai privalo būti įvertinti, pripažinti net ir tokiu atveju, kai šie yra vidutiniški ar visai prasti. Taigi, Williams manymu, šie žmonės gali būti priversti sukčiauti. To paties, ankstesniame skyrelyje

aprašyto Williams ir kolegų (2010) atlikto tyrimo metu, rastas statistiškai reikšmingas ryšys tarp narciziškumo ir akademinio sukčiavimo. Tiesa, šis ryšys buvo silpnas; narciziškumas iš visų trijų tamsiosios triados komponentų su akademinio nesąžiningumu koreliavo silpniausiai. Narciziškumas čia buvo matuojamas pasitelkiant anksčiau jau aptartą NPI skalę. Dar silpnesnis, nors vis dar reikšmingas) narciziškumo ir žemo akademinio sąžiningumo ryšys patvirtintas ir šių autorių senesniame, 2006 metų tyrime.

Narciziškumo ir akademinio sąžiningumo ryšį tyrė ir Brunell ir kt. (2011). Remdamiesi Tangney ir kt. (2007) teiginiu, jog numatomos neigiamos emocijos, tokios kaip kaltė ir gėda, nulemia žmogaus pasirinkimą, kiek jo elgesys bus paremtas moralės normomis, bei Staats ir kt. (2008) teiginiu, jog tos pačios emocijos nulemia žmogaus ketinimus elgtis nesąžiningai, mokslininkai iškėlė hipotezę, jog aukštesniu narciziškumo lygiu pasižymintys studentai turėtų būti labiau linkę į nesąžiningą elgesį. Tokį teorinį ryšį mokslininkai pagrindė ir kitų kolegų išvalgomis, jog narcizistiškos asmenybės trokšta valdžios, stengiasi pasirodyti prieš kitus bei yra įtikėję savo ypatingumu. Tyrimo dalyviai buvo paprašyti užpildyti NPI narciziškumo skalę, klausimyną, tiriantį jų nesąžiningą akademinį elgesį bei su juo susijusį kaltės jausmą. Rezultatai parodė statistiškai reikšmingą teigiamą narciziškumo lygio ryšį su nesąžiningu elgesiu ir statistiškai reikšmingą neigiamą ryšį tarp ekshibicionizmo (kaip vienos iš narciziškumo sudedamųjų dalių; ekshibicionizmas išmatuotas viena iš NPI skalės subskalių) ir kaltės jausmo. Toks ryšys tarp ekshibicionizmo ir akademinio nesąžiningumo paaiškintas ekshibicionistinėmis savybėmis pasižyminčių asmenų siekiu būti garbinamais, ir būtent šis asmenybės bruožas juos skatina sukčiauti, kad būtų geresniais už kitus ir taip pelnyti pagarbą.

Baughman ir kt. (2014) atliktame tyrime, kuris aptartas ankstesniame skyriuje, nagrinėtas ryšys ir tarp narciziškumo bei polinkio meluoti akademiniam kontekste. Rezultatai parodė, jog nors ryšys tarp narciziškumo ir tikimybės, jog tiriamasis meluos yra silpniausias iš visų tamsiosios triados komponentų, jis vis tik yra statistiškai reikšmingas. Tiesa, įdedamų kognityvinių pastangų kiekis šiame tyrime nepasiekė statistiškai reikšmingo lygio.

Tirtas ir narciziškumo ir paties kūrybiškumo ryšys. Goncalo, Flynn ir Kim (2010) atliko tyrimus, kuriais ieškojo ryšio tarp narciziškumo, narcizistiškų asmenybių demonstruojamo kūrybiškumo bei šių asmenybių subjektyvaus savo kūrybiškumo suvokimo. Taip pat autoriai tikrino hipotezę, jog surinkus komandą, kurioje būtų kelios aukštu narcizistiškumu pasižyminčios asmenybės, natūraliai būtų stimuliuojamas kūrybiškumas ir jis pasireikštų aukštesniu lygiu, nei dirbant individualiai. Šiame tyrime dalyvavę tiriamieji pildė narciziškumo klausimyną bei atliko kūrybiškumo užduotis. Po kiekvienos tokios užduoties tiriamieji pildė trumpus klausimynus, kuriuose turėjo įsivertinti savo paties užduoties atlikimą. Reikšmingo ryšio tarp narciziškumo ir kūrybiškumo lygių nebuvo rasta, tačiau pastebėtas statistiškai reikšmingas ryšys tarp narciziškumo

ir subjektyvaus savo kūrybiškumo suvokimo. Kitoje šio tyrimo dalyje buvo siekiama išsiaiškinti, ar „du narcizai produktyviau nei vienas“, t.y., ar komandos, kurioje yra daugiau nei vienas aukštu narciziškumu pasižymintis asmuo, kūrybiškumo lygis didėja. Tyrime dalyvavo 292 studentai, atsitiktine tvarka paskirstyti į keturių žmonių komandas (viso – 73 komandos). Kiekvienos komandos buvo paprašyta išanalizuoti realiai egzistuojančios kompanijos veiklą, išanalizuoti tos kompanijos stipriasias ir silpnasias puses ir pasiūlyti strategijų, kuriomis būtų galima išspręsti organizacijoje kylančias problemas bei pagerinti jos darbą. Apdorojus rezultatus paaiškėjo, jog išties kūrybiškumas kiekvienoje komandoje kilo, kylant narciziškumo lygiui.

Galiausiai, atlikti tyrimai, patvirtinę sąsajas ne tiesiogiai tarp narciziškumo ir kūrybiškumo, bet tarp tikėjimo savo privilegijuotumu ir kūrybiškumo. Zitek ir Vincent (2015) teigia, jog toks tikėjimas savo privilegijuotumu galėtų veikti kaip akstinas elgtis kūrybiškai, nes žmonės, pasižymintys aukštu šios, tradiciškai suprantamos kaip neigiama, savybės lygiu, yra įtikėję buvimo kitokiu nei kiti svarba, ir būtent šis įtikėjimas galėtų versti tokius asmenis pasitelkti labiau kūrybišką mąstymą atiekant tam tikras užduotis ar sprendžiant tam tikras problemas. Taip pat kūrybiškesnį tokių žmonių mąstymą galėtų skatinti ir jų polinkis laužyti taisykles bei dažniau priimti neetiškus sprendimus (Burt, Donnellan, Tackett, 2012; cit. Zitek, Vincent, 2015), o taip pat ir polinkis elgtis oportunistiškai, t.y. siekti didžiausios naudos nepaisant moralės ar etinių normų (Malhotra, Gino, 2011, cit. Zitek, Vincent, 2015). Siekdami patvirtinti savo išsikeltas hipotezes, mokslininkai atliko tyrimą, kurio metu tiriamiesiems dirbtinai buvo sukeltas aukštesnis privilegijuotumo pojūtis. Tai buvo pasiekta davus tiriamiesiems užduotį parašyti esė apie tai, kodėl jie turėtų reikalauti geriausio, ką gali pasiūlyti gyvenimas, kodėl jie yra nusipelnę daugiau, nei kiti žmonės bei kodėl jie turėtų gauti būtent tai, ko jie trokšta. Tuo tarpu kontrolinės grupės užduotis buvo parašyti esė apie tai, kodėl jie neturėtų reikalauti visa ko vertingiausio iš gyvenimo, kodėl neturėtų manyti, jog yra nusipelnę daugiau nei kiti žmonės bei kodėl neturėtų gauti visko, ko trokšta. Ar manipuliacija pavyko buvo patikrinta PES skale, tiriančia subjektyvaus privilegijuotumo lygį. Kūrybiškumas buvo tiriamas naudojant Guilford idėjų generavimo užduotį, kurios metu tiriamųjų buvo prašoma išvardinti kuo daugiau būdų kaip panaudoti sąvaržėlę, o taip pat piešimo užduotį, kurios metu tiriamųjų buvo prašoma nupiešti ateivį. Tyrimo rezultatai parodė, jog tie tiriamieji, kuriems privilegijuotumo pojūtis buvo sustiprintas, abiejose užduotyse pasirodė statistiškai reikšmingai geriau, nei kontrolinė grupė. Iš to autorius daro išvadą, jog, aukštesniu narciziškumo lygiu pasižymintys asmenys pasižymės ir aukštesniu subjektyvaus privilegijuotumo pojūčiu, vadinasi, jų kūrybiškumo lygis galėtų būti aukštesnis.

Apibendrinant šių tyrimų rezultatus reikia dar kartą paminėti, jog, nors narciziškumo lygio ir žemesnio akademinio sąžiningumo ryšys yra silpniausias, jis yra statistiškai reikšmingas. Asmenys, pasižymintys aukštu narciziškumo lygiu bus labiau linkę į žemesnį akademinį

sąžiningumą, nei asmenys, pasižymintys žemesniu narciziškumo lygiu. Narciziškumas, kaip pastebėta, yra susijęs ir su kūrybiškumu, tačiau dirbant ne individualiai, o komandoje: grupės, kurioje yra daugiau nei vienas aukštu narciziškumu pasižymintis individas, kūrybiškumo lygis reikšmingai išauga. Galiausiai, apie narciziškumo ir kūrybiškumo ryšį galima spręsti ir netiesiogiai, per vieną iš narcizistišką asmenybę apibūdinančių būdo bruožų – tikėjimą savo privilegijuotumu. Aukštesnis jo lygis reikšmingai teigiamai koreliuoja su kūrybiškumo lygiu.

1.3.3. Psichopatiškumas ir akademinis sąžiningumas

Williams su kolegomis (2006), svarstydami apie psichopatiškumo ir akademinio nesąžiningumo ryšį, pabrėžia šias savybes, kuriomis pasižymi psichopatiškos asmenybės: netvarkingas, padrikas gyvenimo būdas, manipuliatyvumas, antisocialaus elgesio tendencijos. Visos jos, pasak autorių, turėtų reikšti, jog psichopatiškos asmenybės bus labiau linkusios elgtis nesąžiningai akademinėje aplinkoje.

Williams, Paulhus ir Nathanson (2006) atlikto tyrimo dalyvių psichopatiškumas buvo matuojamas anksčiau jau pristatyta SRP-III skale, akademinio sukčiavimo lygis buvo nustatytas skenuojant studentų užpildytas atsiskaitymų užduotis: pagal sutampančius teisingus ir neteisingus atsakymus buvo nustatomos poros, tikėtina, kad „bendradarbiaujančios“ tarpusavyje (studentai patys galėjo rinktis, šalia ko sėsti, o jų susėdimo planas tyrėjų buvo pasižymėtas). Analizuojant tyrimo rezultatus paaiškėjo, jog tamsiosios triados komponentai stipriausiai koreliavo su akademinio nesąžiningumu ir būtent psichopatiškumo ir akademinio nesąžiningumo ryšys buvo pats stipriausias. Šie tyrėjai savo 2010 metais atliktame tyrime, kurio metu pakartotinai tyrė tamsiosios triados ryšys su akademinio sukčiavimu, dar kartą patvirtino reikšmingą psichopatiškumo ryšį su akademinio nesąžiningumu. Kaip ir 2006 metais atliktame tyrime, šio tamsiosios triados komponento ryšys su akademinio nesąžiningumu buvo stipriausias iš visų trijų komponentų.

Statistiškai reikšmingas teigiamas ryšys tarp psichopatiškumo ir melavimo akademiniam kontekstui atrastas ir Baughman ir kt. (2014) tyrimo metu. Reikšmingas ryšys atrastas ir tarp psichopatiškumo bei į melą dedamų kognityvinių pastangų kiekio. Tyrėjai taip pat pastebi, jog būtent aukštu psichopatiškumu pasižymintys tiriamieji į patį melo fenomeną žiūrėjo pozityviausiai, nors narcizistų bei makiaveliškų tiriamųjų požiūris taip pat buvo statistiškai reikšmingai pozityvus.

Martindale (2007), remdamasis pačių kūrybiškų žmonių savęs apibūdinimais, savo tyrimais siekė išsiaiškinti, ar psichopatiškumas yra susijęs su kūrybiškumu tiesiogiai. Kūrybiškos

asmenybės save, pasak autoriaus, apibūdina kaip sunkiai valdančius savo elgesį, mintis, pasižyminčius žema savikontrole. Šie apibūdinimai iš tiesų yra panašūs į psichopatiškumu pasižyminčios asmenybės bruožus. Martindale tyrime dalyvavo 100 psichologijos studentų. Kiekvienas dalyvis buvo paprašytas sukurti kiek įmanoma kūrybiškesnę, įdomesnę fantastinę istoriją. Taip pat kiekvienas dalyvis atliko žodžių asociacijų testą, alternatyvių daikto panaudojimų testą bei užpildė Eysenck asmenybės klausimyną. Apdorojus rezultatus paaiškėjo, jog psichopatiškumas išties teigiamai koreliuoja su kūrybiškumu, nors šis ryšys ir nėra stiprus. Tiesa, jis randamas tik vyrų imtyje, tačiau pats tyrimo autorius teigia, jog tai gali būti dėl mažos tiriamųjų imties.

Apibendrinant reikia paminėti, jog psichopatiškumas su žemu akademinio sąžiningumu susijęs stipriausiai iš visų Tamsiosios Triados komponentų: asmenys, pasižymintis aukštu psichopatiškumo lygiu, bus labiau linkę elgtis nesąžiningai akademinėje aplinkoje. Tai liudija visi tyrimai, išskyrus Baughman ir kt. (2014), kur psichopatiškumo ir melo akademiniam kontekste ryšys yra antroje vietoje po makiaveliškumo ir melo akademinėje aplinkoje. Patvirtintas ir psichopatiškumo ryšys su kūrybiškumo lygiu, nors šis ryšys ir nėra stiprus: asmenys, pasižymintis aukštesniu psichopatiškumo lygiu, pasižymi ir aukštesniu kūrybiškumo lygiu. Taigi, remiantis aptartais tyrimais bei atlikta mokslinės literatūros analize, galima daryti prielaidas, jog asmenys, pasižymintis aukštesniu tamsiosios triados komponentų lygiu, pasižymės ir aukštesniu kūrybiškumo lygiu, o taip pat ir žemesniu akademinio sąžiningumo lygiu. Reikia paminėti, jog daugumoje aprašytų tyrimų dalyvavo universitetų bei kolegijų studentai; tyrimų, atliktų su mokyklinio amžiaus paaugliais rasti nepavyko, tad šio tyrimo tikslas ne tik patikrinti iškeltas hipotezes apie kūrybiškumo, akademinio sąžiningumo bei tamsiosios triados asmenybės bruožų tarpusavio ryšį, bet ir patikrinti, ar aprašytuose tyrimuose atrasti dėsningumai yra tinkami ir jaunesniems – mokyklinio – amžiaus tiriamiesiems.

2. KŪRYBIŠKUMO, TAMSIOSIOS TRIADOS ASMENYBĖS BRUOŽŲ IR AKADEMINIO SAŽININGUMO SAŠAJŲ TYRIMAS

2.1. Tyrimo tikslas, uždaviniai, hipotezės

Tyrimo tikslas. Šio tyrimo tikslas – ištirti ryšį tarp paauglių kūrybiškumo, tamsiosios triados komponentų pasireiškimo, bei akademinio sąžiningumo lygio.

Tyrimo uždaviniai. Tyrimo tikslui pasiekti reikalinga atlikti šiuos uždavinius:

- Išmatuoti tiriamųjų kūrybiškumą, tamsiosios triados komponentų lygį bei akademinio sąžiningumo lygį
- Ištirti statistinius ryšius tarp minėtųjų reiškinių
- Paruošti rekomendacijas specialistams ar kitiems suinteresuotiems asmenims, susiduriantiems su paaugiais, pasižyminčiais aukštu tamsiosios triados bei žemu akademinio sąžiningumo lygiu.

Hipotezės. Atlikus mokslinės literatūros analizę, šiame darbe keliamos tokios hipotezės:

1. *Tiriamieji, kuriems būdingas žemesnis akademinio sąžiningumo lygis, pasižymės aukštesniu kūrybiškumo lygiu.*

2. *Tiriamieji, kuriems būdingas aukštesnis tamsiosios triados komponentų lygis, pasižymės žemesniu akademinio sąžiningumo lygiu:*

2.1. *Tiriamieji, kuriems būdingas aukštesnis makiaveliškumo lygis, pasižymės žemesniu akademinio sąžiningumo lygiu.*

2.2. *Tiriamieji, kuriems būdingas aukštesnis narciziškumo lygis, pasižymės žemesniu akademinio sąžiningumo lygiu.*

2.3. *Tiriamieji, kuriems būdingas aukštesnis psichopatiškumo lygis, pasižymės žemesniu akademinio sąžiningumo lygiu.*

3. *Tiriamieji, kuriems būdingas aukštesnis tamsiosios triados komponentų lygis, pasižymės aukštesniu kūrybiškumo lygiu:*

3.1. *Tiriamieji, kuriems būdingas aukštesnis makiaveliškumo lygis, pasižymės aukštesniu kūrybiškumo lygiu.*

3.2. *Tiriamieji, kuriems būdingas aukštesnis narciziškumo lygis, pasižymės aukštesniu kūrybiškumo lygiu.*

3.3. *Tiriamieji, kuriems būdingas aukštesnis psichopatiškumo lygis, pasižymės aukštesniu kūrybiškumo lygiu.*

2.2. Tyrimo eiga

Tiriamieji. Tyrime dalyvavo 198 (n=198) 15-17 metų amžiaus gimnazistai, iš kurių 88 buvo vaikinai (n=88), 98 – merginos (n=98); 12 tiriamųjų savo lyties nenurodė. 17 tiriamųjų buvo 15 metų amžiaus (n=17), 104 tiriamieji – 16 metų amžiaus (n=104), 67 tiriamieji – 17 metų amžiaus (n=67). 10 tiriamųjų savo amžiaus nenurodė.

Tyrimo metodai.

Kūrybiškumas. Kūrybiškumo išmatavimui pasirinktas Multidimencinio kūrybiškumo vertinimo instrumentas EMUC (Sanchez, 2006). Tyrime naudojamas ne visas, o dalis šio instrumento: 2 vizualinio kūrybiškumo užduotys ir 2 praktinio kūrybiškumo užduotys, likusių 2 verbalinio kūrybiškumo užduočių buvo atsisakyta. Vizualinio kūrybiškumo užduotyse tiriamųjų prašoma nupiešti piešinį, panaudojant keturias pateiktas abstrakčias figūras. Šioms užduotims atlikti skiriama po 3 minutes kiekvienai, t.y. viso 6 minutės. Praktinio kūrybiškumo užduotyse tiriamiesiems pateikti du objektai, kurių kiekvienam tiriamasis turi sugalvoti ir užrašyti kuo daugiau to objekto panaudojimo būdų. Šioms užduotims skiriama po 2 minutes laiko, t.y. viso 4 minutės. Skaičiuojant rezultatus atsižvelgiama į keturis aspektus:

- figūrų gausą piešinyje (atitinkamai – idėjų gausą objekto panaudojimui praktinio kūrybiškumo užduotyje), šis rezultatas rodo kūrybiškumo sklandumą;
- unikalų figūrų kiekį piešinyje (unikalių objekto panaudojimo būdų kiekį praktinio kūrybiškumo užduotyje), t.y. kiek tiriamasis nupiešė figūrų ir sugalvojo panaudojimo būdų, kurie tarpusavyje yra skirtingi ir negalėtų būti priskiriami vienai kategorijai, pvz.: papūga, balandis ir višta yra trys figūros, tad sklandumo įvertis būtų 3 taškai, tačiau vertinant unikalumą įvertis yra 1, nes visos trys figūros gali būti priskirtos tai pačiai „paukščių“ kategorijai. Lygiagrečiai – paklodę pasikloti ant lovos, ja užsikloti miegant kai karšta arba ja užsikloti papildomai, kai šalta, yra trys idėjos, tačiau visos jos galėtų būti priskirtos vienai, „patalynės“, kategorijai. Šis įvertis rodo kūrybiškumo lankstumą.
- kiek originalios ir neįprastos yra tiriamojo idėjos, lyginant jas bendram kontekste su kitais tyrimo dalyviais. Tik 10 tiriamųjų galėjo gauti taškus už šį įvertį. Šis įvertis atspindi originalumą
- kiek sudėtingas, detalizuotas, kruopštus yra piešinys, lyginant jį kontekste su kitais piešiniais (objektų panaudojimo užduotyse šio įverčio matuoti nereikia). Įvertis atspindi sudėtingumą. Vėlgi – tik 10 tiriamųjų iš visos imties galėjo gauti taškus už sudėtingumą, likę tiriamieji buvo įvertinti 0 taškų. (užduočių pavyzdžiai – prieduose).

Gauti įverčiai prieš tolimesnį naudojimą statistinėje analizėje yra standartizuojami: sklandumo bei lankstumo taškai perskaičiuojami į standartizuotus balus tokiu principu: praktinio kūrybiškumo užduotyse 0-2 idėjos vertinamos 0 balu, 3-4 idėjos – 1 balu, 5-7 idėjos – 2 balais, 8-9 idėjos – 3 balais ir 10 bei daugiau idėjų – 4 balais (vertinant sklandumo aspektą). Vertinant lankstumo aspektą, 1 balu vertinama 1 originali idėja, 2 balais – 2 originalios idėjos, 3 balais vertinamos 3-4 originalios idėjos bei 5 balais vertinamos 5 ir daugiau originalių idėjų. Vizualinio kūrybiškumo užduotyse balų perskaičiavimas labai panašus: vertinant sklandumo aspektą už 1-2 figūras skiriamas 1 balas, už 3-4 figūras – 2 balai, už 5-6 figūras – 3 balai, už 7 ir daugiau figūrų – 4

balai. Už 1 originalią idėją skiriamas 1 balas, už 2 originalias idėjas – 2 balai, už 3 originalias idėjas – 3 balai, už 4 ir daugiau originalių idėjų skiriami 4 balai.

Tamsioji triada. Tamsiosios triados komponentų lygiui vertinti naudojamas Trumpasis tamsiosios triados instrumentas SD3 (Jones, Paulhus, 2011). Klausimyną sudaro 27 teiginiai, kurių kiekvieną tiriamasis prašomas įvertinti skalėje nuo 1 (visiškai nesutinku) iki 5 (visiškai sutinku). Teiginiai suskirstyti į 3 subskales: 9 šių teiginių matuoja narciziškumo lygį, 9 – makiaveliškumo, likę 9 – psichopatiškumo lygį. Instrumentas pasirinktas dėl nedidelės apimties ir informatyvumo: kiekviena instrumento subskalė sudaryta remiantis klasikiniu požiūriu į konstrukta bei iki tol plačiai naudotais instrumentais. Vienas iš pačių autorių įvardytų pagrindinių tikslų sudarinėjant instrumentą buvo išlaikyti konstruktus atskirus vieną nuo kito, neleisti jiems persidengti (pavyzdžiui, visi konstruktai pasižymi manipuliatyvumu bei bejausmiškumu), išryškinti tas konstrukto ypatybes, aspektus, kurie geriausiai jį apibūdina: ego aukštinimą narciziškumo atveju, destruktivų, antisocialų elgesį psichopatiškumo atveju bei aukštą strategavimo lygį bei pasekmių apskaičiavimą makiaveliškumo atveju (Jones, Paulhus, 2011). Šio klausimyno pildymo laikas nėra fiksuotas. Anketa su autoriaus sutikimu dvigubu vertimu išversta iš anglų kalbos.

Elektroninės apklausos būdu atliktas žvalgomasis tyrimas, siekiant įvertinti anketos patikimumą. Tyrime dalyvavo 52 tiriamieji, iš kurių 16 vyrų ir 36 moterys. Tiriamųjų amžius – 15-17 metų. Gauta Kronbacho $\alpha=0,815$; makiaveliškumo subskalės Kronbacho $\alpha=0,648$; narciziškumo subskalės $\alpha=0,722$; psichopatiškumo subskalės $\alpha=0,721$. Duomenys rodo, jog klausimynas yra patikimas ir tinkamas naudoti tyrimuose. Analizė parodė, jog atsisakius tam tikrų teiginių, Kronbacho α galėtų pakilti iki 0,820, tačiau tai kad ši reikšmė ir taip yra itin aukšta, nuspręsta teiginius palikti. Teiginių nuspręsta neatsisakyti ir dėl ir taip nedidelio jų kiekio.

Akademinis sąžiningumas. Akademinio sąžiningumo įvertinimui pasirinkti du teiginiai, vertinantys nusirašinėjimą kontrolinių ir testų metu („Per pastaruosius 1 metus mokykloje man yra tekę nusirašinėti per kontrolinį/testą“) bei plagiavimą („Per pastaruosius 1 metus man yra tekę nusirašyti namų darbus ir juos pateikti mokytojai kaip savo paties atliktus“). Galimi pasirinkti variantai: „ne“ (0 taškų), „iki 5 kartų“ (1 taškas) bei „daugiau nei 5 kartus“ (2 taškai).

Demografiniai duomenys. Tiriamieji pildydami klausimynus paprašyti nurodyti savo lytį bei amžių.

Tyrimo eiga. Tyrimas atliktas vienoje iš Kauno miesto gimnazijų. Klasės, kurios dalyvavo tyrime, pasirinktos atsitiktiniu būdu, atsižvelgiant į jų užimtumą bei kitos veiklos planus. Sutikimą dalyvauti gimnazijos organizuojamuose tyrimuose mokinių tėvai/gobėjai pasirašo kartu su gimnazijos sutartimi. Tiriamieji su tyrimo tikslu ir sąlygomis, bei konfidencialumu supažindinti prieš pradėdant tyrimą, trumpas aprašymas pridėtas ir prie klausimynų, dalintų tiriamiesiems. Konfidencialumo užtikrinimui anketose taip pat nebuvo reikalaujama rašyti savo vardo ir pavardės, tik

unikalų kodą, kurią tiriamasis susidaro pats pagal pateiktą instrukciją. Tokiu būdu panaikinta galimybė atsekti anketą pildžiusiojo tapatybę, tačiau paliktos sąlygos grupuoti kūrybiškumo ir tamsiosios triados anketas, nes šios anketos nėra pateikiamos kartu vienu metu.

Tyrimas nereikalavo jokių ypatingų aplinkos ar kitokių sąlygų, buvo atliktas gimnazijos kabinetuose pamokų metu, kabinete turėjo teisę būti tik tyrimo dalyviai ir tirėja. Vienu metu tirta 20-30 tiriamųjų, t.y. visa viena klasė. Prieš pradėdant tyrimą tiriamieji supažindinti su sąlygomis bei tyrimo tvarka, pasitikslinta, ar klasėje nėra tokių, kurių tėvai/gobėjai yra parašę prašymą, jog jų vaikas nedalyvautų tokio pobūdžio tyrimuose. Įsitikinus, jog visi tiriamieji suprato tyrimo tvarką ir instrukcijas, pirmiausia pateiktos kūrybiškumo anketos, kurias tiriamieji pradėjo ir baigė pildyti vienu metu, laikas fiksuotas chronometru, tiriamiesiems garsiai buvo pateikti nurodymai, kada pradėti užduotį, kada nustoti pildyti užduotį ir kada versti sekantį lapą. Ši tyrimo dalis užtruko kiek daugiau nei 10 minučių. Pabaigus kūrybiškumo tyrimo etapą, pereita prie tamsiosios triados klausimyno, kurio pildymui jokių laiko ar kitokių apribojimų nebuvo. Užpildyto anketos laikytos patalpoje, į kurią nepatenka pašaliniai asmenys, kad užtikrinti anketų saugumą bei tiriamųjų konfidencialumą.

Surinkti duomenys suvesti į SPSS v20 statistinių duomenų analizės programą, duomenys apdoroti pagal klausimynų autorių pateikiamus perkodavimo, naujų kintamųjų skaičiavimo ir kitus nurodymus, paruošta aprašomoji statistika bei atlikti hipotezių tikrinimui reikalingi skaičiavimai, kurių rezultatai pateikiami šiame darbe.

2.3. Tyrimo rezultatai

2.3.1. Aprašomoji statistika

Tiriamųjų pasiskirstymas pagal lytį ir amžių aptartas 2.2. skyriuje. Šiame skyriuje aptariamos ir lentelėse pateikiamos tiriamų reiškinių minimalios ir maksimalios surinktos reikšmės, vidurkiai, standartiniai nuokrypiai (1 lentelė), bei tiriamų reiškinių pasireiškimo lygių skirtumai tarp vaikinų ir merginų (2 lentelė).

Iš 1 lentelėje pateikiamų duomenų matyti, jog įverčių spektras yra ypač platus, skirtumai išryškėja ne tik tarp maksimalios ir minimalios surinktų taškų sumos, tačiau ir tarp vidurkių: vizualinio kūrybiškumo įverčio vidurkis ženkliai žemesnis už praktinio kūrybiškumo įverčio vidurkį. Remiantis tuo, galima kelti keletą prielaidų: vizualinio kūrybiškumo užduotys buvo per sunkios, kad tiriamieji surinktų daugiau taškų, arba šio tipo užduotys tiriamiesiems buvo nepatrauklios, todėl buvo atliktos atmetinai. Atsižvelgiant į tiriamųjų amžių, labiau tikėtina yra

antroji prielaida, tačiau bet koku atveju, atskirų kūrybiškumo rūšių įverčius reikėtų vertinti atsargiai, kad tyrimo rezultatai būtų kuo mažiau iškreipiami. Taigi, tolimesniuose skaičiavimuose pasirinkta analizuoti ne atskirų kūrybiškumo rūšių įverčius, tačiau bendro kūrybiškumo įvertį.

Iš rezultatų taip pat matyti, jog narciziškumo ir psichopatiškumo vidutiniai įverčiai nedaug skiriasi vienas nuo kito savo dydžiu, jų maksimali ir minimali reikšmė taip pat yra gana panašios, tačiau makiaveliškumo įverčio spektras yra ženkliai siauresnis, o jo vidurkis – aukštesnis. Tai leidžia daryti išvadą, jog šioje tiriamųjų imtyje makiaveliškumas – ryškiausiai pasireiškiantis tamsiosios triados asmenybės bruožas.

1 lentelė. Tiriamųjų reiškinų įverčių minimalios, maksimalios reikšmės ir jų vidurkiai

	n	Minimali reikšmė	Maksimali reikšmė	Vidurkis	Stand. nuokr.
Vizualinis kūrybiškumas	198	0	24	7,66	0,284
Praktinis kūrybiškumas	198	2	20	12,59	0,186
Bendras kūrybiškumas	198	2	43	20,25	0,375
Makiaveliškumas	189	18	43	31,52	0,354
Narciziškumas	184	12	43	26,46	0,394
Psichopatiškumas	191	11	38	21,17	0,389

2 lentelėje pateikiami Stjudento t testo, kuriuo siekta išsiaiškinti tiriamų reiškinų pasireiškimo lygio skirtumus tarp lyčių, rezultatai. Stebimas statistiškai reikšmingas bendro kūrybiškumo lygio skirtumas tarp lyčių ($p < \alpha$): moterų imtyje bendro kūrybiškumo lygis yra reikšmingai aukštesnis nei vyrų imtyje. Stebimas ir statistiškai reikšmingas makiaveliškumo lygio skirtumas ($p < 0,001$): vyrų imtyje makiaveliškumo lygis reikšmingai aukštesnis. Statistiškai reikšmingas skirtumas pastebimas ir psichopatiškumo kintamojo ($p < 0,001$): vyrų imtyje šio reiškinio pasireiškimo lygis aukštesnis, nei moterų imtyje. Vienintelio tamsiosios triados komponento – narciziškumo lygis vyrų ir moterų imtyse reikšmingai nesiskiria. Skirtumų tarp imčių nepastebima ir akademinio sąžiningumo kontrolinių metu lygyje, tačiau statistiškai reikšmingas skirtumas išryškėja akademinio sąžiningumo atliekant namų darbus lygyje ($p = 0,001$): moterų imtyje akademinio sąžiningumo lygis yra aukštesnis.

Taigi, apibendrinant 2 lentelės duomenis, galima teigti, jog skirtumai tarp lyčių išryškėja tik vertinant bendrą kūrybiškumo lygį, makiaveliškumą, psichopatiškumą bei akademinį sąžiningumą atliekant namų darbus. Merginos pasižymi aukštesniu kūrybiškumo lygiu bei aukštesniu akademinio sąžiningumo lygiu, tuo tarpu tamsiosios triados bruožai labiau išreikšti vaikinių imtyje.

2 lentelė. Tiriamų reiškinių įverčių vidurkių skirtumai tarp lyčių

	t	df	p	Vidurkių skirtumas	Stand. nuokr.
Vizualinis kūrybiškumas	-1,744	184	0,083	-1,030	0,591
Praktinis kūrybiškumas	-1,833	184	0,068	-0,697	0,380
Bendras kūrybiškumas	-2,221	184	0,028	-1,727	0,778
Makiaveliškumas	3,737	175	0,000	2,622	0,702
Narciziškumas	-0,235	170	0,815	-0,182	0,775
Psichopatiškumas	3,975	177	0,000	3,067	0,771
Akademinis sąžiningumas (namų darbai)	-3,293	176	0,001	-0,339	0,103
Akademinis sąžiningumas (kontroliniai)	-0,181	175	0,856	-0,017	0,091

t – t statistika, df – laisvės laipsniai, p – reikšmingumas p, kai $\alpha=0,05$

2.3.2 Multifaktorinio kūrybiškumo įvertinimo instrumento EMUC patikimumas

Prieš tęsiant duomenų apdorojimą, buvo reikalinga įsitikinti, jog Multifaktorinio kūrybiškumo įvertinimo instrumentas EMUC yra pakankamai patikimas ir tinkamas naudoti tyrime. Šiam tikslui pasiekti apskaičiuotos Kronbacho α reikšmės vizualinio ir praktinio kūrybiškumo subskalėms bei bendra viso kūrybiškumo Kronbacho α . Vizualinio kūrybiškumo subskalės Kronbacho $\alpha=0,645$; praktinio kūrybiškumo Kronbacho $\alpha=0,590$; bendra viso EMUC instrumento Kronbacho $\alpha=0,673$.

Instrumento Kronbacho α skaičiuotos ir berniukų bei mergaičių imtims atskirai. Mergaičių imtyje praktinio kūrybiškumo subskalės Kronbacho $\alpha=0,527$; vizualinio kūrybiškumo subskalės – 0,582; bendra instrumento Kronbacho $\alpha=0,615$. Berniukų imtyje bendra instrumento Kronbacho $\alpha=0,721$; vizualinio kūrybiškumo subskalės – 0,699; praktinio kūrybiškumo subskalės – 0,634.

Šie rodikliai yra žemesni už Sanchez (2006) pateikiamus: autoriaus pateikiama bendra instrumento Kronbacho α siekia 0,74, tačiau negalima pamiršti, jog ši reikšmė gauta įtraukiant ir verbalinio kūrybiškumo subskalę, kurios šiame tyrime buvo atsisakyta. Šiame tyrime gautos α reikšmės nėra itin aukštos ir rodo tik vidutinį instrumento patikimumą, tačiau patikimumas yra

pakankamas, kad EMUC instrumentu surinkti duomenys būtų tinkami naudoti tolimesnėje statistinėje analizėje.

Instrumento patikimumas tikrintas ir pasitelkiant dalijimo pusiau patikimumo matavimo strategiją. Kadangi instrumente esama dviejų vizualinio ir dviejų praktinio kūrybiškumo užduočių, tokias strategija idealiai tiko matuojant patikimumą. 3 lentelėje pateikiami vidinių korelaciųjų koeficientai r bei reikšmingumo p reikšmės vizualinio kūrybiškumo subskalėje.

3 lentelė. EMUC instrumento vizualinio kūrybiškumo užduočių vertinamų aspektų įverčių vidinės koreliacijos

		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1.	r	-						
	p							
2.	r	-0,043	-					
	p	0,547						
3.	r	-0,043	-0,005	-				
	p	0,547	0,942					
4.	r	-0,043	0,602	-0,024	-			
	p	0,547	0,000	0,736				
5.	r	0,009	0,047	0,031	0,100	-		
	p	0,905	0,513	0,660	0,160			
6.	r	-0,060	0,072	0,051	0,190	0,322	-	
	p	0,403	0,312	0,472	0,007	0,000		
7.	r	0,070	0,058	0,070	0,058	0,828	0,293	-
	p	0,329	0,418	0,329	0,418	0,000	0,000	
8.	r	-0,011	0,153	0,082	0,147	0,302	0,803	0,337
	p	0,879	0,032	0,252	0,039	0,000	0,000	0,000

1. - 1 piešinio originalumas; 2. - 1 piešinio sudėtingumas; 3. - 2 piešinio originalumas; 4. - 2 piešinio sudėtingumas; 5. - 1 piešinio sklandumas; 6. - 2 piešinio sklandumas; 7. - 1 piešinio lankstumas; 8. - 2 piešinio lankstumas

Iš pateiktų duomenų matyti, jog esama statistiškai reikšmingai teigiamos koreliacijos tarp pirmojo ir antrojo piešinio sudėtingumo įverčių ($r=0,602$; $p<0,001$), taip pat tarp pirmojo ir antrojo piešinių sklandumo įverčių ($r=0,322$, $p<0,001$) bei tarp pirmojo ir antrojo piešinių lankstumo įverčių ($r=0,337$, $p<0,001$). Šiuo atveju koreliacija yra vidutinio stiprumo (tarp sudėtingumo įverčių) bei silpna (tarp sklandumo bei lankstumo įverčių). Tokie duomenys patvirtina pakankamą patikimumą, kad vizualinio kūrybiškumo subskalė galėtų būti naudojama tyrime. Statistiškai reikšmingo ryšio neaptikta tik tarp piešinių originalumo įverčių. Tokio ryšio nebuvimas

galėtų sukelti abejonių, ar instrumentas tikrai tinkamas naudoti tyrime, tačiau negalima pamiršti, jog originalumo įvertis yra vienas iš dviejų specifinių įverčių: balus už šį aspektą gavo tik 10 tiriamųjų iš visos 198 tiriamųjų imties: toks kiekis galimai apsunkina statistinio ryšio aptikimą.

4 lentelėje pateikiami praktinio kūrybiškumo subskalės vidinių koreliacijų koeficientai r bei reikšmingumo p reikšmės.

4 lentelė. EMUC instrumento praktinio kūrybiškumo užduočių vertinamų aspektų įverčių vidinės koreliacijos

		1.	2.	3.	4.	5.
1.	r	-				
	p					
2.	r	-0,046	-			
	p	0,522				
3.	r	-0,055	0,109	-		
	p	0,441	0,126			
4.	r	0,041	-0,009	0,563	-	
	p	0,564	0,898	0,000		
5.	r	0,003	0,057	0,624	0,416	-
	p	0,966	0,421	0,000	0,000	
6.	r	0,052	0,043	0,342	0,551	0,434
	p	0,463	0,543	0,000	0,000	0,000

1. – virvės panaudojimo originalumas; 2. – paklodės panaudojimo originalumas; 3. – virvės panaudojimo sklandumas; 4. – paklodės panaudojimo sklandumas; 5. – virvės panaudojimo lankstumas; 6. – paklodės panaudojimo lankstumas

Lentelėje pateikti duomenys rodo jog esama statistiškai reikšmingos teigiamos koreliacijos tarp pirmos ir antros praktinio kūrybiškumo užduočių sklandumo įverčio ($r=0,563$, $p<0,001$), taip pat tarp pirmo ir antros užduočių lankstumo įverčio ($r=0,434$, $p<0,000$). Tokio stiprumo koreliacija laikoma vidutiniškai stipria, kas rodo pakankamą subskalės patikimumo lygį, kad ji būtų tinkama naudoti tyrime. Kaip ir vizualinio kūrybiškumo subskalės atveju, nestebimas ryšys tarp užduočių originalumo įverčių, tačiau to priežastis yra tokia pati, kaip jau paaiškinta aptariant vizualinio kūrybiškumo užduočių vertinamų aspektų įverčių vidines koreliacijas.

Taigi, remiantis pateiktais patikimumo duomenimis – bendra instrument Kronbacho α , atskiromis vizualinio ir praktinio kūrybiškumo subskalių Kronbacho α , o taip pat vidinėmis koreliacijomis tarp paralelių testo formų, gautų skeliant instrumentą pusiau, reikšmėmis, galima teigti, jog instrumentas EMUC yra pakankamai patikima priemonė tirti kūrybiškumui ir yra tinkamas naudoti tyrime, juo surinkti duomenys yra tinkami tolesnei statistinei analizei.

2.3.3 Trumpojo tamsiosios triados instrumento SD3 patikimumas

Atlikus tyrimą, pakartotinai tikrintas instrumento vidinis patikimumas, apskaičiuojant Kronbacho α visai imčiai (vaikinams ir merginoms kartu) bei vaikinų ir merginų imtims atskirai. 5 lentelėje pateikiamos gautos Kronbacho α reikšmės.

9 lentelė. SD3 instrumento vidinis patikimumas: Kronbacho α reikšmės

	Kronbacho α reikšmė			
	Makiaveliškumo subskalė	Narciziškumo subskalė	Psichopatiškumo subskalė	Visas instrumentas
Abi imtys	0,664	0,731	0,718	0,809
Vaikinai	0,640	0,722	0,634	0,747
Merginos	0,647	0,685	0,743	0,818

Šios reikšmės yra pakankamai aukštos, kad būtų galima daryti išvadą, jog instrumentas yra patikimas ir rezultatus, gautus naudojant šį klausimyną, būtų galima naudoti tolimesnėje duomenų analizėje.

2.3.4 Tiriamų reiškinių tarpusavio koreliacija

Skyriuje pateikiami tiriamų reiškinių tarpusavio koreliacijos koeficientai bei jų statistinis reikšmingumas.

Iš 6 lentelėje pateikiamų duomenų matyti, jog akademinio sąžiningumo atliekant namų darbus lygis statistiškai reikšmingai neigiamai susijęs su makiaveliškumo lygiu ($r=-0,228$, $p<\alpha$) bei psichopatiškumo lygiu ($r=0,228$, $p<\alpha$), t.y. kuo aukštesnis šių tamsiosios triados komponentų pasireiškimo lygis, tuo akademinio sąžiningumo atliekant namų darbus lygis yra žemesnis. Statistiškai reikšmingo ryšio tarp akademinio sąžiningumo atliekant namų darbus ir narciziškumo lygio nerasta. Statistiškai reikšminas ryšys nestebimas ir tarp tamsiosios triados komponentų lygio bei akademinio sąžiningumo rašant kontrolinius darbus lygio. Neaptikta ryšio ir tarp kūrybiškumo bei tamsiosios triados komponentų lygio bei akademinio sąžiningumo lygio.

6 lentelė. Tiriamų reiškinių tarpusavio koreliacijos koeficientai

		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1.	r	-						
	p							
2.	r	0,211	-					
	p	0,004						
3.	r	0,535	0,269	-				
	p	0,000	0,000					
4.	r	-0,228	-0,131	-0,228	-			
	p	0,002	0,083	0,002				
5.	r	-0,016	-0,134	-0,074	0,432	-		
	p	0,835	0,077	0,323	0,000			
6.	r	0,025	0,098	0,092	-0,052	-0,097	-	
	p	0,728	0,184	0,205	0,477	0,186		
7.	r	0,066	0,106	0,132	-0,051	-0,05	0,877	-
	p	0,365	0,153	0,069	0,488	0,494	0,000	
8.	r	-0,05	0,035	-0,015	-0,028	-0,12	0,678	0,241
	p	0,491	0,637	0,84	0,704	0,102	0,000	0,001

1. – makiaveliškumas; 2. – narciziškumas; 3. – psichopatiškumas; 4. Akademinis sąžiningumas atliekant namų darbus; 5. – akademinis sąžiningumas rašant kontrolinius/testus; 6. – bendras kūrybiškumas; 7. – vizualinis kūrybiškumas; 8. – praktinis kūrybiškumas

Pateikti rezultatai patvirtino 2.1. tiriamieji, kuriems būdingas aukštesnis makiaveliškumo lygis, pasižymi žemesniu akademinio sąžiningumo lygiu ir 2.3. tiriamieji, kuriems būdingas aukštesnis psichopatiškumo lygis, pasižymi žemesniu akademinio sąžiningumo lygiu hipotezes. Hipotezės apie kūrybiškumo lygio ir tamsiosios triados komponentų lygio ryšį bei kūrybiškumo lygio bei akademinio sąžiningumo lygio ryšį liko nepatvirtintos.

2.3.5. Tamsiosios triados komponentų ir kūrybiškumo įtaka akademiniam sąžiningumui

Siekiant patikrinti iškeltas hipotezes

1. tiriamieji, kuriems būdingas žemesnis akademinio sąžiningumo lygis, pasižymės aukštesniu kūrybiškumo lygiu;

2.1. tiriamieji, kuriems būdingas aukštesnis makiaveliškumo lygis, pasižymės žemesniu akademinio sąžiningumo lygiu.;

2.2. tiriamieji, kuriems būdingas aukštesnis narciziškumo lygis, pasižymės žemesniu akademinio sąžiningumo lygiu.;

2.3. tiriamieji, kuriems būdingas aukštesnis psichopatiškumo lygis, pasižymės žemesniu akademinio sąžiningumo lygiu,

atlikta ranginė regresinė analizė. Priklausomi kintamieji šioje ranginėje regresinėje analizėje - akademinis sąžiningumas atliekant namų darbus (plagiavimas) bei akademinis sąžiningumas testų/kontrolinių metu, nepriklausomi kintamieji – bendro kūrybiškumo lygis, makiaveliškumo, narciziškumo bei psichopatiškumo lygiai.

Regresijos modelis, kuomet priklausomas kintamasis yra akademinis sąžiningumas kontrolinių/testų metu, gautas statistiškai nereikšmingas ($\chi^2=5,778$; $p>\alpha$), t.y. modelis su prediktoriais nėra statistiškai reikšmingai geresnis už modelį be prediktorių: ryšys tarp priklausomojo kintamojo ir nepriklausomų kintamųjų nėra statistiškai reikšmingas, vadinasi gauti duomenys nėra tinkami tolesnei analizei. Tuo tarpu modelis, kuriame priklausomas kintamasis yra akademinis sąžiningumas atliekant namų darbus, yra statistiškai reikšmingas ($\chi^2=9,798$; $p<\alpha$). Pearsono ir nuokrypio suderinamumo kriterijai rodo gerą modelio suderinamumą su duomenimis: abiejų šių kriterijų p reikšmės didesnės už α (Pearsono kriterijaus $\chi^2=338,225$, $p=0,282$; suderinamumo kriterijaus $\chi^2=293,885$, $p=0,884$). Nagelkerkės koeficientas lygus 0,069, kas rodo, jog ryšys, nors ir egzistuoja, bet yra gana silpnas. Toliau, 7 lentelėje, pateikiami šio modelio parametrai:

7 lentelė. Ranginės regresinės analizės statistiniai parametrai

							95% pasikl. interv.	
		Koeficientas	St. nuokr.	Valdo krit.	df	p	min	max
Prikl. kintam. kategorijų slenksčiai	Ak. sąžining. n.d. (1 kateg.)	-3,270	1,339	5,963	1	0,015	-5,894	-0,645
	Ak. sąžining. n.d. (2 kateg.)	-1,306	1,325	0,971	1	0,324	-3,903	1,292
Neprikl. kintam. koeficientai	Makiaveliškumas	-0,068	0,038	3,158	1	0,076	-0,144	0,007
	Narciziškumas	-0,019	0,031	0,385	1	0,535	-0,080	0,041
	Psichopatiškumas	-0,036	0,037	0,996	1	0,318	-0,108	0,035
	Bendras kūrybiškumas	-0,006	0,029	0,045	1	0,832	-0,064	0,051

Iš pateiktų duomenų matyti, jog, nors psichopatiškumas ir makiaveliškumas statistiškai reikšmingai neigiamai koreliavo su akademinio sąžiningumu atliekant namų darbus, regresinės analizės modelyje nė viena iš šių asmenybės savybių neliko statistiškai reikšminga ($p > \alpha$). Narciziškumo bei kūrybiškumo lygiai modelyje taip pat nėra statistiškai reikšmingi, tad, remiantis atliktos ranginės regresinės analizės rezultatais, negalima teigti, jog hipotezės, nurodytos šio poskyrio pradžioje, pasitvirtino.

2.3.6 Kūrybiškumo ir akademinio sąžiningumo modelis

Siekiant patikrinti išsikeltas hipotezes taip pat buvo atlikta kelių analizė, naudojant programą Amos Graphics v18. Atskiruose poskyriuose pateikiami duomenų tinkamumo kelių analizei rezultatai bei sudaryto grafinio modelio rezultatai.

2.3.6.1. Duomenų tinkamumo analizė

Čekanavičius ir Murauskas (2009) nurodo, jog duomenyse, kurie naudojami atliekant kelių analizę, neturėtų būti daug praleistų reikšmių. Jų esant, autoriai siūlo pakeisti trūkstamas reikšmes vidutine to kintamojo reikšme. Tokia procedūra, pasak autorių, galima tik tokiu atveju, kuomet praleistų reikšmių yra nedaug ir jos yra visiškai atsitiktinės. Taigi, prieš užpildant trūkstamas reikšmes, patikrinta, ar šios prielaidos yra tenkinamos. Iš 27 teiginių, 19-oje teiginių rasta trūkstamų reikšmių. Lentelė, iliustruojanti trūkstamų reikšmių kiekį, pateikiamama priede nr. 1. Iš 5346 celių, 34 celės liko neužpildytos, t.y. 0,6%. Toks kiekis trūkstamų reikšmių yra pakankamai mažas, jog jas būtų galima keisti vidutinėmis tų kintamųjų reikšmėmis.

Patikrintas ir trūkstamų reikšmių išsibarstymo atsitiktinumas. Litlio MCAR testo $\chi^2=453,653$, $p=0,535$. Kadangi $p > \alpha$, galima teigti, jog trūkstamos reikšmės yra atsitiktinės ir jas galima užpildyti pakaitalais (Čekanavičius, Murauskas, 2009). Taigi, remiantis šiais rezultatais, trūkstamos reikšmės buvo pakeistos vidutinėmis tų kintamųjų reikšmėmis ir sukurtas nauja duomenų rinkmena. Čia reikėtų paminėti, jog šiame tyrime trūkstamos reikšmės galėjo atsirasti tik tamsiosios triados skalėje, kūrybiškumo instrumentas sudarytas taip, kad tokioms reikšmėms atsirasti nėra įmanoma.

Autorių teigimų, modelis, sudarytas su duomenimis, kurių skirstiniai neatitinka normalumo prielaidų, taip pat nėra tinkamas. Šios prielaidos patikrintos apskaičiuojant skirstinių asimetrijos ir eksceso koeficientu. Remiantis gautais duomenimis, nė vienas iš naudojamų

kintamųjų skirstinių nėra reikšmingai nukrypę normaliųjų. Kintamųjų skirstinių asimetrijos ir eksceso koeficientai pateikiami lentelėje, priede nr. 2. Iš pateiktų duomenų matyti, jog vienintelio kūrybiškumo eksceso koeficiento reikšmė nepapuoia į rekomenduojamą intervalą $[-1;+1]$, tačiau koeficiento reikšmė yra pakankamai artima rekomenduojamai, tad laikoma, jog duomenys tenkina normalumo reikalavimus.

Ar duomenys yra tinkami sudaryti modeliui, lemia ir išskirčių kiekis bei pačių duomenų kiekis. Patikrinus, ar esama vienmačių išskirčių, aptikta, jog tikrųjų išskirčių nėra, o tik sąlyginės išskirtys, kurios statistinėje analizėje paprastai paliekamos. Surinktų duomenų kiekis taip pat yra tinkamas: Čekanavičius ir Murauskas (2009) teigia, jog dažniausiai naudojamos 150-500 respondentų imtys. Šiame tyrime dalyvavo 198 respondentai, tad laikoma, jog duomenų kiekis yra pakankamas kelių analizės metodui. Galiausiai, surinkti duomenys negali būti multikolinearūs, t.y. jų koreliacijos koeficientai negali būti artimi vienetui. Ši prielaida tikrinta apskaičiuojant koreliacijos koeficientus naujiems duomenims, t.y. gautiems užpildžius trūkstamas reikšmes kintamųjų vidutinėmis reikšmėmis. Gauti koreliacijos koeficientai pateikiami priede nr. 3. Matyti, jog nė vienas koreliacijos koeficientas nėra artimas vienetui – tai įrodo, jog šiuo atveju nėra multikolinearumo ir duomenys yra tinami naudoti tolimesnei analizei.

Apibendrinant gautus rezultatus galima teigti, jog turimi duomenys atitinka visas prielaidas, keliamas tinkamo modelio sudarymui kelių analizės metodu.

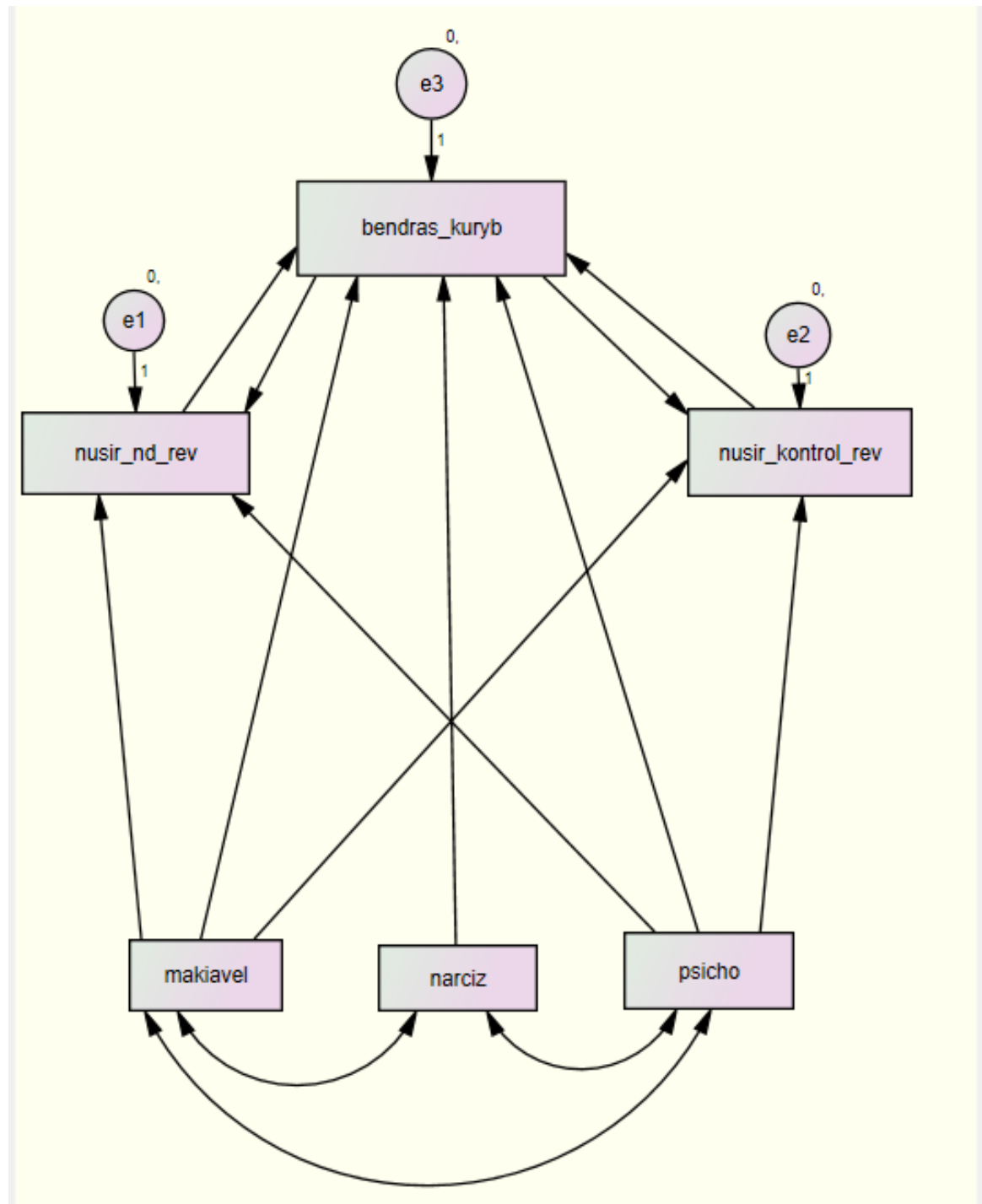
2.3.6.2. Kūrybiškumo ir akademinio sąžiningumo modelio duomenys ir rezultatai

Įsitikinus, jog turimi duomenys yra tinkami naudoti kelių analizėje, nubraižytas rekursyvusis kūrybiškumo ir akademinio sąžiningumo modelis (diagrama pateikiama toliau tekste).

Modelis atspindi teorines prielaidas, jog tamsiosios triados asmenybės bruožai veikia akademinio sąžiningumo lygį tiesiogiai arba per mediatorių *kūrybiškumas*. Taip pat – tamsiosios triados asmenybės bruožai veikia kūrybiškumo lygį arba netiesiogiai, per mediatorius *akademinis sąžiningumas namų darbuose* arba *akademinis sąžiningumas kontroliniuose*. Sudarant modelį atsižvelgta į aptartus kūrybiškumo bei akademinio sąžiningumo tyrimus: tiek akademinis sąžiningumas gali veikti kūrybiškumo lygį, tiek ir kūrybiškumo lygis gali veikti akademinio sąžiningumo lygį. Kad pasiekti tinkamą modelio suderinamumą, buvo reikalinga atsisakyti keleto parametrų. Iš modelio nutarta pašalinti ryšį tarp narciziškumo ir akademinio sąžiningumo, nes nė vienas iš atliktų koreliacijos tyrimų neparodė statistiškai reikšmingos koreliacijos tarp šių kintamųjų.

Struktūrinį modelį sudaro 9 kintamieji: 3 stebimi endogeniniai kintamieji (*bendras kūrybiškumas*, *akademinis sąžiningumas namų darbuose* bei *akademinis sąžiningumas kontroliniuose/testuose*), 3 stebimi egzogeniniai kintamieji (*makiaveliškumas*, *narciziškumas* bei *psichopatiškumas*), 3 nestebimi egzogeniniai kintamieji (indikatorių paklaidos *e1*, *e2*, *e3*). Modelis vertina šiuos laisvuosius parametrus: 11 kelio koeficientų, 3 kovariacijos, 6 dispersijos. 1 paveiksle pateikiamas grafinis modelio pavaizdavimas:

1 paveikslas. Grafinis kūrybiškumo ir akademinio sąžiningumo modelis.

Imties momentų skaičius šiame modelyje lygus 27, vertinamų laisvųjų parametru skaičius – 26, laisvės laipsnių skaičius – 1. $\chi^2=0,601$, $p=0,438$, RMSEA reikšmė – 0,000, CFI – 1,000, taigi modelis yra perteklinis, identifikuojamas ir gerai suderintas su duomenimis.

Iš trijų vertintų kovariacijų, visos trys pasirodė esančios statistiškai reikšmingos: tarp psichopatiškumo ir makiaveliškumo bei tarp psichopatiškumo ir narciziškumo (abiems kovariacijoms $p<0,001$), taip pat ir tarp narciziškumo bei makiaveliškumo ($p<\alpha$, $p=0,005$). Koreliacijos koeficientai: psichopatiškumas – makiaveliškumas $r=0,534$, psichopatiškumas – narciziškumas $r=0,266$, narciziškumas – makiaveliškumas $r=0,203$.

8 lentelėje pateikiami modelio regresijos koeficientai:

8 lentelė. Kūrybiškumo ir akademinio sąžiningumo modelio regresijos koeficientai ir jų reikšmingumas.

Kintamųjų ryšys	Koef.	S.E.	C.R.	p	Standart. Koef.
Kūrybiškumas ← psichopatiškumas	0,132	0,295	0,449	0,654	0,133
Ak. sąž. n.d. ← makiaveliškumas	-0,028	0,012	-2,333	0,020	-0,201
Kūrybiškumas ← makiaveliškumas	-0,454	0,640	-0,709	0,478	-0,432
Ak. sąž. kontrol. ← psichopatiškumas	0,017	0,048	0,350	0,726	0,149
Ak. sąž. kontrol. ← makiaveliškumas	-0,008	0,027	-0,312	0,755	-0,071
Ak. sąž. n.d. ← psichopatiškumas	-0,016	0,013	-1,293	0,196	-0,123
Kūrybiškumas ← narciziškumas	0,361	0,627	0,576	0,564	0,355
Kūrybiškumas ← ak. sąž. n.d.	-12,055	16,272	-0,741	0,459	-1,601
Kūrybiškumas ← ak. sąž. kontrol.	26,638	49,998	0,533	0,594	3,014
Ak. sąž. n.d. ← kūrybiškumas	0,023	0,049	0,475	0,635	0,174
Ak. sąž. kontrol. ← kūrybiškumas	-0,231	0,377	-0,613	0,540	-2,041

← lentelėje žymi poveikio kryptį

Rezultatai rodo, jog vienintelis reikšmingas ryšys yra tarp makiaveliškumo ir akademinio sąžiningumo atliekant namų darbus ($p<\alpha$). Koeficientas yra neigiamas, tai rodo, jog didėjant makiaveliškumo lygiui, akademinio sąžiningumo lygis mažėja. Taigi, sudarytas kelių analizės modelis patvirtino hipotezę, jog, asmenys, pasižymintys aukštesniu makiaveliškumo lygiu, pasižymės žemesniu akademinio sąžiningumo lygiu. Kitų tyrime išsikeltų hipotezių patvirtinti nepavyko.

3. TYRIMO REZULTATŲ APTARIMAS

Atliktas tyrimas atskleidė, jog tarp 15-17 metų paauglių esama statistiškai reikšmingu skirtumu tarp dviejų tamsiosios triados konstrukto (makiaveliškumo bei psichopatiškumo) pasireiškimo lygių merginų ir vaikinių imtyse. Rezultatai parodė, jog vaikinių imtyje šie konstruktai yra labiau išreikšti, nei merginų, o tuo tarpu narciziškumo konstrukto pasireiškimo lygis nesiskyrė šiose dvejose imtyse. Tyrimų, aiškinančių tokius lyčių skirtumus paauglių imtyse, nėra daug. Klimstra, Sijtsema, Henrichs, Cima (2014), apibendrinami tokių tyrimų rezultatus pastebi, jog visi tamsiosios triados konstruktai yra labiau išreikšti vyrų imtyse, nei moterų, ir ši tendencija galioja ne tik paauglių, bet ir suaugusiųjų imčiai. Autoriai atliko ir patys atliko tyrimą, vienas kurio uždavinių buvo nustatyti minėtus skirtumus tarp lyčių: rezultatai sutapo su mokslinėje literatūroje minimais, t.y. visi tamsiosios triados konstruktai vaikinių imtyje yra išreikšti stipriau, nei merginų, o iš jų psichopatiškumas yra išreikštas stipriausiai. Šis rezultatas iš dalies atitinka ir šiame tyrime gautuosius: nors reikšmingi skirtumai tarp lyčių stebimi tik psichopatiškumo ir makiaveliškumo konstrukto išreikštume, psichopatiškumo išreikštumo skirtumas yra ryškiausias, t.y. vaikinių imtyje jis pasireiškia stipriausiai. Tokius lyčių skirtumus bandoma paaiškinti remiantis evoliucine psichologija: Jonason ir kt. (2009); Jonason, Li, Valentiner, Harbeson (2011) (cit. Jonason, Lyons, Blanchard, 2015) teigimu, savybės, apibūdinančios šiuos tamsiosios triados konstruktus (tokios kaip impulsyvumas, manipuliatyvumas, polinkis dominuoti ir kitos), vyrams gali būti naudingos partnerės paieškose, bent jau tokiais atvejais, kuomet siekiamybė yra trumpalaikiai santykiai. Remdamiesi Aitken ir kt. (2013) išvalgomis, Jonason ir kt. (2015) kelia prielaidą, jog moteris traukia „blogi berniukai“ dėl savo gebėjimo sužavėti, stebinti, sukelti azartą. Tokia trauka yra nulemta evoliucijos, tad galima kelti prielaidą, jog evoliucijos galėtų būti nulemtas ir ryškesnis šių savybių išreikštumas vyrų populiacijoje.

Skirtumai tarp lyčių išryškėjo ir analizuojant akademinio nesąžiningumo lygį: nors tarp vaikinių ir merginų akademinio sąžiningumo rašant kontrolinius ar testus skirtumų nebuvo rasta, tačiau tokie skirtumai pasimatė akademinio sąžiningumo atliekant namų darbus lygyje: vaikinių imtyje tokio tipo akademinis sąžiningumas yra statistiškai reikšmingai žemesnis, nei merginų. Ballantine, Larres, Mulgrew (2014), remdamiesi kitų mokslininkų padarytomis išvalgomis, teigia, jog tokie skirtumai gali išryškėti dėl didesnio vyrų polinkio į konkurenciją, kuri savo ruožtu gali skatinti neetišką elgesį tam tikrose situacijose (šiuo konkrečiu atveju – akademineje aplinkoje). Williams, Nathanson, Paulhus (2010) teigia, jog nors ir esama tyrimų, patvirtinančių ryškesnį nesąžiningumo lygį vyrų populiacijoje, į tokius rezultatus reikėtų žvelgti atsargiai, nes pastebėta, jog moterys gali būti linkusios labiau nuslėpti savo neetišką elgesį pildydamos tai matuojančius klausimynus. Whitley ir kt. (1999) (cit. Williams ir kt., 2010) atliktoje mokslinių

tyrimų metanalizėje iškeltos prielaidos, jog moterų nesąžiningo elgesio dažnumas nėra nesiskiria nuo vyrų. Toks daugiapusiškumas matomas ir šio konkretaus tyrimo rezultatuose: tik vieno iš dviejų tipų akademinio sąžiningumo lygis skiriasi tarp vaikinių ir merginų.

Paskutinis skirtumas tarp lyčių pastebėtas tikrinant kūrybiškumo lygį: šiuo atveju merginų imtyje jis pasirodė esąs reikšmingai aukštesnis, nei vaikinių. He, Wong (2011), kalbėdami apie kūrybiškumo skirtumus tarp lyčių, teigia, jog čia rezultatai prieštaringi. Vieni autoriai savo tyrimuose neaptinka jokių reikšmingų skirtumų, kiti, tuo tarpu juos randa, tačiau net ir šie skirtumai nėra vienareikšmiški: kol vienuose tyrimuose aukštesnis kūrybiškumo lygis išryškėja vyrų populiacijoje, kituose – rezultatai visiškai priešingi ir moterys pasirodo esančios kūrybiškesnės. Kūrybiškumo skirtumai tarp lyčių gali išryškėti dėl daugelio priežasčių: biologinių (Eysenck, 1995, čia ir toliau cit. He, Wong, 2011), kultūrinių-istorinių (Nochlin, 1971/2005), evoliucinių (Miller, 1999), socialinių (Cheung, Lau, 2010). Šiame kontekste kalbėti apie šias skirtumų pasireiškimo priežastis yra sudėtinga, nes nebuvo surinkti tam reikalingi demografiniai, šeimos, auklėjimo, papildomos veiklos ir kt. duomenys.

Rezultatai, gauti analizuojant kūrybiškumo, tamsiosios triados konstrukto bei akademinio sąžiningumo tarpusavio sąsajas, parodė, jog tarp kūrybiškumo ir akademinio sąžiningumo bei kūrybiškumo ir tamsiosios triados konstrukto nėra statistiškai reikšmingo ryšio. Tokie rezultatai prieštarauja Gino ir Wiltermuth (2014) bei Gino ir Ariely (2011) tyrimų rezultatams, kurie patvirtino kūrybiškumo ir nesąžiningo elgesio teigiamą tarpusavio ryšį. Toks neatitikimas galimas dėl keleto priežasčių. Pirmoji – skirtingas tyrimo dizainas. Minėtieji autoriai atliko eksperimentus, kurių metu tyrė kūrybiškumo bei sąžiningumo lygius, tokiu būdu surinkti duomenys yra patikimesni, objektyvesni, nei duomenys, surinkti klausimynais, kuriuose pats tiriamasis renkasi, kokį atsakymą jam žymėti. Pildant asmenybės klausimynus gali pasireikšti tiek socialinio pageidaujamo (žymėjimas socialiai priimtinausių atsakymų) reiškinys, tiek ir siekis sudaryti kuo prastesnį vaizdą apie save, žymint socialiai nepriimtinius atsakymus, ir, galų gale, noras pakenkti tyrėjui žymint bet kokius atsakymus. Toks noras gali rasti dėl motyvacijos dalyvauti tyrime nebuvimo, priešiško nusiteikimo prieš tokius tyrimus ir dar dėl daugybės priežasčių. Kūrybiškumo testo rezultatai šiame tyrime taip pat gali būti laikomi mažiau objektyviais dėl žemo vizualinio kūrybiškumo užduočių patrauklumo (tokios išvados padarytos stebint tiriamuosius, pamačiusius užduotį, o taip pat ir analizuojant surinktus duomenis). Vadinasi, tai, jog ryšys tarp kūrybiškumo ir akademinio sąžiningumo neaptiktas, dar nereiškia, jog tokio ryšio nėra apskritai. Modifikavus tyrimo metodiką, tikėtina, jog toks ryšys galėtų būti aptiktas.

Atrasti statistiškai reikšmingi ryšiai tarp dviejų tamsiosios triados konstrukto (makiaveliškumo ir psichopatiškumo) ir akademinio sąžiningumo atliekant namų darbus. Abu šie konstruktai su akademinio sąžiningumu koreliuoja neigiamai (koeficientai ir reikšmingumai vienodi

abiem konstruktom: $r=-0,228$, $p=0,002$), t.y. hipotezė, jog asmenys, pasižymintys aukštesniu tamsiosios triados konstrukto lygiu, pasižymės žemesniu akademinio sąžiningumo lygiu, iš dalies yra patvirtintos (hipotezė nepasitvirtino tik narciziškumo konstruktui). Šie rezultatai sutampa su darbe nagrinėjamaisiais pavyzdžiais. Kaip minėta, žemesnį akademinio sąžiningumo lygį gali nulemti savybės, kurios apibūdina minėtuosius konstruktus: tikslų siekimas, neatsižvelgiant į kitų gerovę bei moralės/etines normas, greitos naudos siekimas, polinkis į riziką. Priežastys, kodėl ryšys nebuvo rastas stipresnis (koreliacijos koeficientas rodo labai silpną ryšį bei kodėl tokio ryšio neaptikta tarp akademinio sąžiningumo ir narciziškumo (darbe aptariamuose tyrimuose toks ryšys buvo aptiktas), gali būti kelios. Pirmoji – socialinio pageidaujamo reiškinys pildant asmenybės klausimyną (savęs aukštinimas, garbinimas nėra priimtinas, todėl atsakymai galėjo prarasti dalį savo patikimumo), antroji – akademinį sąžiningumą vertinantys teiginiai teturėjo tris galimus variantus, kas savo ruožtu susiaurina galimybes apdorojant surinktus duomenis. Dauguma tiriamųjų žymėjo trečiąjį variantą „daugiau nei 5 kartus“; tokia situacija ragina susimąstyti apie pakartotinį tyrimą, kuriame būtų siūloma daugiau atsakymų variantų, pvz.: „nuo 6 iki 10 kartų“, „nuo 11 iki 20 kartų“, „daugiau negu 20 kartų“. Taip praplėtus galimų atsakymų spektrą, būtų surinkti įvairesni ir tikslesni duomenys, kurių pagalba rezultatų analizė galėtų būti objektyvesnė, labiau atskleidžianti minėtojo ryšio ypatumus.

Tolimesnė rezultatų analizė atskleidė, jog, nuspėjant nesąžiningą elgesį akademinėje aplinkoje, vienintelis makiaveliškumo konstruktas lieka statistiškai reikšmingu: tai liudija kelių analizės duomenys, kur makiaveliškumo poveikio akademiniam sąžiningumui atliekant namų darbus koeficientas - $-0,028$, $p=0,020$), tuo tarpu nubraižytame modelyje psichopatiškumas nebėra statistiškai reikšmingas kintamasis. Ranginė regresinė analizė parodė, jog nuspėjant akademinio sąžiningumo lygį, nė vienas iš trijų tamsiosios triados konstrukto nevaidina statistiškai reikšmingo vaidmens. To priežastys aptartos aukščiau.

Kaip jau minėta – šis tyrimas turi savo apribojimų, kurie galėjo daryti įtaką surinktų duomenų ir gautų rezultatų patikimumui. Kūrybiškumą matuojančio instrumento apribojimas – nepatrauklios vizualinio kūrybiškumo užduotys (tokios išvados prieita stebint tiriamųjų reakcijas ir, vėliau, analizuojant surinktus duomenis). Toks nepatrauklumas galėjo sąlygoti atmestiną užduočių atlikimą, pasipriešinimą, sąmoningą medžiagos gadinimą ar atsisakymą atlikti užduotis (buvo atrasta visiškai tuščių vizualinio kūrybiškumo lapų, kai, tuo tarpu, praktinio kūrybiškumo užduotys buvo atliktos ir parodyti geri rezultatai). Galima kelti prielaidą, jog piešimo užduotys tokio amžiaus paaugliams yra neįdomios, tad galbūt jas galima modifikuoti, ieškoti būdų, kaip šias užduotis paversti patrauklesnėmis, o taip pat ir ieškoti būdų, kaip tiriamuosius labiau motyvuoti stengtis atlikti užduotis nepaisant menko jų patrauklumo. Svarbus tyrimo apribojimas yra ir asmenybės bruožų klausimynas: tokie klausimynai gali iššaukti tiek socialinio pageidaujamo reiškinį, tiek

ir sąmoningą blogo, asocialaus savęs vaizdo piešimą. Natūralu, kad tai – neišvengiama rizika, naudojant tokio tipo instrumentus, tačiau ją būtų galima sumažinti tinkamai paruošiant tiriamuosius, skiriant daugiau laiko pokalbiui apie nuoširdžių atsakymų svarbą mokslui bei tai, jog dėl „negražių“ atsakymų nelaukia jokios bausmės ar pasmerkimas. Galiausiai – akademinį sąžiningumą vertinančių teiginių apribojimas. Kadangi šie teiginiai galėjo būti įvertinti tik trimis galimais variantais, esama tikimybės, jog tai galėjo iškreipti surinktus duomenis. Šios problemos sprendimo būdai aptarti aukščiau šiame skyriuje.

4. IŠVADOS

1. Tamsiosios triados konstruktai makiaveliškumas ir psichopatiškumas vaikinų imtyje yra labiau išreikšti, nei merginų.
2. Vaikinai pasižymi žemesniu akademinio sąžiningumu atliekant namų darbus nei merginos.
3. Merginos pasižymi aukštesniu kūrybiškumu, nei vaikinai.
4. Akademinis sąžiningumas atliekant namų darbus mažėja, kylant tamsiosios triados konstrukto makiaveliškumo bei psichopatiškumo lygiui.

5. REKOMENDACIJOS

Atsižvelgiant į tyrimo rezultatus, galima kelti prielaidą, jog akademinis sąžiningumas gali būti žemas ne tik dėl priežasčių, kurios gerai pažįstamos daugumos pedagogų, t.y. žemos mokymosi motyvacijos, polinkio atidėlioti, netinkamų sąlygų mokytis namuose (asociali namų aplinka ar neigiamas šeimos požiūris į mokslą) bei kitos, bet ir mažiau žinomų plačiajai visuomenei. Šiuo atveju jos – tamsiosios triados konstruktai makiaveliškumas ir psichopatiškumas. Rekomenduojama pastebėjus aukštą nesąžiningumo lygį, prieš imantis intervencijos, aptarti tokią tikimybę su ugdymo įstaigos psichologu ir atlikti vaiko/paauglio psichologinį įvertinimą. Tokiu atveju, jei minėtieji konstruktai išties pasireiškia aukštu lygiu, vaikui ar paaugliui būtų naudingos konsultacijos, kurių metu būtų ugdomi prosocialūs įgūdžiai, dirbama manipuliatyvumo, egocentrizmo, ciniškumo, empatijos stokos problemomis. Derinant psichologinį konsultavimą su jau motyvacijos kėlimu bei sąlygu nusirašyti mažinimu, tikėtina, jog bus pasiekta optimaliausių rezultatų keliant akademinio sąžiningumo lygį.

NAUDOTA LITERATŪRA

1. Ames D. R.; Rose P.; Anderson C. P. (2006). The NPI-16 as a short measure of narcissism. *Journal of Research in Personality*, 40, 440-450.
2. Beaussart M. L.; Andrews C. J.; Kaufman J. C. (2012). Creative liars: the relationship between creativity and integrity. *Thinking Skills and Creativity*, 9, 129-34.
3. Ding X. P.; Omrin D. S.; Evans A. D.; Fu G.; Chen G.; Lee K. (2014). Elementary school children's cheating behavior and its cognitive correlates. *Journal of Experimental Child Psychology*, 121, 85-95.
4. Faucher D.; Caves S (2009). Academic dishonesty: innovative cheating techniques and the detection and prevention of them. *Teaching and Nursing*, 4, 37-41.
5. Flynn S.; Reichard M.; Slane S. (1987). Cheating as a function of task outcome and Machiavellianism. *The Journal of Psychology*, 121(5), 423-427.
6. Gino F.; Ariely D. (2011). *The dark side of creativity: original thinkers can be more dishonest*. Harvard Business School.
7. Gino F.; Wiltermuth S. S. (2014). Evil genius? How dishonesty can lead to greater creativity. *Psychological Science*, 18.
8. Goncalo J. A.; Flynn F. J.; Kim S. H. (2010). Are two narcissists better than one? The link between Narcissism, perceived creativity, and creative performance. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(11), 1484-1495.
9. Gotz I. L. (1981). On defying creativity. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 39(3), 297-301.
10. Grakauskaitė-Karkockienė D. (2002). *Kūrybos psichologija*. Vilnius: Logotipas.
11. Jauk E.; Benedek M.; Neubauer A. C. (2011). Tackling creativity at its roots: evidence of different patterns of EEG alpha activity related to convergent and divergent modes of task processing. *International Journal of Psychophysiology*, 84, 219-225.
12. Jonason P. K.; Kaufman S. B.; Webster G. D.; Geher G. (2013). What lies beneath the Dark Triad Dirty Dozen: varied relations with the Big Five. *Individual Differences Research*, 11(2), 81-90.
13. Jones D. N.; Paulhus D. L. (2009). Machiavellianism. In Leary M. R.; Hoyle R. H. *Individual Differences in Social Behavior* (pp. 93-108). New York: Guilford.
14. Jones D. N.; Paulhus D. L. (2013). Introducing the Short Dark Triad (SD3): a brief measure of dark personality traits. *Assessment*, 21(1), 28-41.
15. Lewis C.; Lovatt P. J. (2012). Breaking away from patterns of thinking: improvisation and divergent thinking. *Thinking Skills and Creativity*, 9, 46-58.

16. Martindale C. (2007). Creativity, primordial cognition, and personality. *Personality and Individual Differences*, 43, 1777-1785.
17. Miller A. L.; Lambert A. D.; Neumeister K. L. S. (2012). Parenting style, perfectionism, and creativity in high-ability and high-achieving adults. *Journal for the Education of the Gifted*, 35(4), 344-365.
18. Nathanson C.; Paulhus D. L.; Williams K. M. (2006). Predictors of a behavioral measure of scholastic cheating: personality and competence but not demographics. *Contemporary Educational Psychology*, 31, 97-122.
19. O'Boyle E. H.; Forsyth D. R.; Banks G. C.; McDaniel M. A. (2012). A meta-analysis of the Dark Triad and work behavior: a social exchange perspective. *Journal of Applied Psychology*, 97(3), 557-579.
20. O'Boyle E. H.; Forsyth D.; Banks G. C.; Story P. A. (2013). A meta-analytic review of the Dark Triad – intelligence connection. *Journal of Research in Personality*, 47, 789-794.
21. Paulhus D. L.; Williams K. M. (2002). The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and Psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36, 556-563.
22. Rauthmann J. F. (2012). The Dark Triad and interpersonal perception: similarities and differences in the social consequences of Narcissism, Maciavellianism, and Psychopathy. *Social Psychological and Personality Science*, 3(4), 487-496.
23. Selby E. C.; Shaw E. J.; Houtz J. C. (2005). The creative personality. *Gifted Child Quarterly*, 49(4), 300-314.
24. Sternberg R. J.; Grigorenko E. L. (2001). Guilford's structure of intellect model and model of creativity: contributions and limitations. *Creativity Research Journal*, 13 (3&4), 30-316.
25. Wai M.; Tiliopoulos N. (2012). The affective and cognitive empathic nature of the Dark Triad of personality. *Personality and Individual Differences*, 52, 794-799.
26. Williams K. M.; Nathanson C.; Paulhus D. L. (2010). Identifying and profiling scholastic cheaters: their personality, cognitive ability, and motyvation. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 16(3), 293-307.
27. He W.; Wong W. (2011). Gender differences in creative thinking revised: Findings from analysis of variability. *Personality and Individual Differences* 51(2011), 807-811.
28. Pauhus D. L. (2013). Dark Triad of Personality (D3-short). *Measurement Instrument Database for Social science*. Retrieved from www.midss.ie
29. Guilford J. P. (1950). Creativity Research: Past, Present and Future. *University of Southern California*.
30. Jonason P. K.; Lyons M.; Blanchard A. (2015). Birds of a „bad“ feather flock together: The Dark Triad and mate choice. *Prsonality and Individual Differences* 78(2015), 34-38.

31. Ni M.; Yang L.; Chen J.; Chen H.; Li X. (2014). How to improve divergent thinking capability by information technology and extenics. *Procedia Computer Science* 31(2014), 158-164.
32. Cropley A. J. (2011). *Moral Issues in Creativity*. Elsevier Inc.
33. Dippo C. (2013). *Evaluating the Alternative Uses Test of Creativity*. Pranešimas skaitytas National Conference on Undergraduate Research, University of Wisconsin La Crosse WI.
34. Brunell A. B.; Staats S.; Barden J.; Hupp J. M. (2011). Narcissism and Academic Dishonesty: the exhibitionism dimension and the lack of guilt. *Personality and Individual Differences* 50(2011), 323-328.
35. Čekanavičius V.; Murauskas G. (2009). *Statistika ir jos taikymai III*. Vilnius: TEV.
36. Mumford M. D. (2003). Where have we been, where are we going? Taking stock in creativity research. *Creativity research Journal*, 15:2-3, 107-120.
37. Ballantine J. A.; Larres P. M.; Mulgrew M. (2014). Determinants of academic cheating behavior: the future for accountancy in Ireland. *Accounting Forum* 38(2014), 55-66.
38. Baughman H. M.; Jonason P. K.; Lyons M.; Vernon P. A. (2014). Liar liar pants on fire: cheater strategies linked to the Dark Triad. *Personality and Individual Differences*, 71(2014), 35-38.
39. Zitek E. M.; Vincent L. C. (2015). Deserve and diverge: feeling entitled makes people more creative. *Journal of Experimental Social Psychology*, 56(2015), 242-248.
40. Sanchez Escobedo P. (2006). *Diseno de prueba de creatividad*. Universidad Autonoma de Yucatan, Facultad de Educacion.
41. Klimstra T. A.; Sijtsema J. J.; Henrichs J.; Cima M. (2014). The Dark Triad of personality in adolescence: psychometric properties of a concise measure and associations with adolescent adjustment from a multi-informant perspective. *Journal of Research in Personality*, 53(2014), 84-92.
42. O'Boyle E. H.; Forsyth D.; Banks G. C.; Story P. A. (2013). A meta-analytic review of the Dark Triad – intelligence connection. *Journal of Research in Personality*, 47(2013), 789-794.

PRIEDAI

Priedas nr. 1. Kūrybiškumo ir akademinio sąžiningumo modelio duomenų tinkamumo analizė: trūkstumų reikšmių kiekis.

Trūkstumų reikšmių kiekis	0	1	2	3	5
Teiginių kiekis	8	8	9	1	1

Priedas nr. 2 Kūrybiškumo ir akademinio sąžiningumo modelio duomenų tinamumo analizė: kintamųjų skirstinių asimetrijos ir eksceso koeficientai.

	Makiaveliškumas	Narciziškumas	Psichopatiškumas	Kūrybiškumas
Asimetr. koef.	0,090	-0,090	0,446	0,304
Eksceso koef.	-0,261	0,278	-0,054	1,442

Priedas nr. 3. Kūrybiškumo ir akademinio sąžiningumo modelio duomenų tinkamumo analizė: duomenų multikolinearumas.

		1.	2.	3.	4.	5.
1.	r	-				
	p					
2.	r	0,203	-			
	p	0,004				
3.	r	0,534	0,266	-		
	p	0,000	0,000			
4.	r	0,022	0,088	0,094	-	
	p	0,758	0,217	0,186		
5.	r	-0,265	-0,110	-0,216	-0,052	-
	p	0,000	0,134	0,003	0,477	
6.	r	-0,036	-0,127	-0,081	-0,097	0,432
	p	0,620	0,084	0,271	0,186	0,000

1. – makiaveliškumas; 2. – narciziškumas; 3. – psichopatiškumas; 4. – bendras kūrybiškumas; 5. – akademinis sąžiningumas atliekant namų darbus; 6. – akademinis sąžiningumas rašant kontrolinius/testus.